

Periodieke uitgave van de Faculteitsvereniging van Utrechtse Filosofiestudenten voor het
departement Filosofie en Religiewetenschap van de Universiteit Utrecht - Nummer 67

दार्शनिक

Blik op het Oosten

哲學家

Tijd voor wereldfilosofie • De Vedanta filosofie •
Mystiek en Logica • De daoïstische levenskunst van
meester Zhuang • Confucianisme • Het boeddhisme

Blik op het Oosten

Hein van Dongen
Tijd voor wereldfilosofie

6

Praan Mahabali
De Vedanta filosofie

8

Victor van Bijlert
Mystiek en Logica

10

Woei-Lien Chong
De daoïstische levenskunst
van meester Zhuang

12

Karel van der Leeuw
Confucianisme

14

André van der Braak
Het boeddhisme

16

3	Editorial	21	Afgestudeerd
4	Prijsvraag en De schreeuwhoek	22	Mijn onderzoek <i>Samuel D. Taylor</i>
5	Column Lettermannetje <i>'Japonaiserie Forever'</i>	24	Stedentrip
18	Gedichtengalerij	25	Bureau Buitenland
19	Docent als student <i>Janneke van Lith</i>	26	FUF-bestuur
20	Oosterse filosofie in Utrecht: Waarom niet? <i>Paul Ziche</i>	27	Zeggenschap aan universiteit is niet goed geregeld <i>Marcus Düwell</i>
		29	Faculteitsraad
		30	Agenda

COLOFON

De Filosoof is een periodieke uitgave van de Faculteitsvereniging van Utrechtse Filosofiestudenten voor het departement Filosofie en Religiewetenschap van de Universiteit Utrecht

HOOFDREDACTIE

Francien Homan

EINDREDACTIE

Francien Homan

Pieter Broersen

REDACTIE

Esther de Haas

Francien Homan

Guido Freriks

Mirjam de Bruin

Pieter Broersen

VORMGEVING

Esther de Haas

OPLAGE

500

OMSLAG

*De Filosoof in het Sanskriet
(vertaald naar het Hindi) en
in het Chinees*

ADRES

Janskerkhof 13A,
3512 BL Utrecht

EMAIL

de.filosoof@phil.uu.nl

WEBSITE

[http://fufexpluribusunum.nl/
links/de-filosoof/](http://fufexpluribusunum.nl/links/de-filosoof/)

KOPIJ

de.filosoof@phil.uu.nl
Deadline nr 68: 29 mei

De redactie behoudt zich het recht voor om artikelen te wijzigen of in te korten.

ACCEPTATIE

Francien Homan

“Ja maar, we kunnen toch geen editie over Oosterse filosofie maken?
We weten er zo weinig van.”

Precies. En dat is waarom we dit thema hebben gekozen. Niet om een volledig, goed onderbouwd beeld te geven van alle Oosterse wijsbegeerte, maar om je blik even naar het oosten te richten. Want het enige dat we weten is dat we er zo weinig over weten, al die ideeën die ontwikkeld zijn aan de andere kant van de wereld.

Soms overvalt het me. Het aanbod. Duizenden jaren lang hebben evenzovele, of eigenlijk veel en veel meer, mensen nagedacht en geschreven en gepraat en overgeleverd. Sommige ideeën zo tegenstrijdig, andere zo eender, ondanks afstand in tijd en ruimte. De grote vragen over onszelf en over de wereld zijn allemaal al eens gesteld en beantwoord, zowel in het Westen als in het Oosten. De antwoorden zijn opgeschreven en bewaard gebleven. Als ik in de bibliotheek loop, kan ik ze zien, rug aan rug, planken vol. Maar ik zal ze nooit allemaal kunnen lezen.

Je mist meer dan je meemaakt. Dat wist ik al. Lastiger te erkennen is dat je soms datgene mist wat je juist nodig hebt. En daar ligt nu de crux. Want hoe weet je wat dat is? Mijn lievelingsboek ligt misschien nog wel ergens ongelezen op mij te wachten. Het pianostuk dat mijn hart doet breken, zal mijn oren misschien nooit bereiken. En er is zoveel filosofie waar ik nog nooit mee in aanraking ben gekomen maar die mij, als ik het ontdek, misschien meer raakt dan alles wat ik tot nu toe heb gelezen.

Is dit erg? Je zou kunnen zeggen van niet, onwetendheid is immers een zegen. Toch betekent dit niet dat we passief moeten blijven. Je kunt niet alles kennen, maar wel de kennis die je al hebt, vermeerderen. Vragen stellen, ontdekkingen doen. Accepteer dat je niet weet wat je mist, en blijf nieuwsgierig. Want het niet-weten biedt ook een soort hoop: de kans op onverwachte liefde op het eerste gezicht.

DE PRIJSVRAAG

Omdat 'studentparticipatie' zo'n prachtig buzzwoord is en De Filosoof niet alleen vóór de student, maar ook dóór de student geschreven behoort te worden, looft de redactie een boekenbon van maar liefst 50 euro uit voor de beste inzending op basis van een vooraf bepaalde stelling. Anderen gingen je voor. Reageer daarom op de volgende stelling van Edgar Allan Poe, inzenden kan tot 29 mei:

"I have no faith in human perfectibility. I think that human exertion will have no appreciable effect upon humanity. Man is now only more active - not more happy - nor more wise, than he was 6000 years ago."

DE SCHREEUWHOEK

*Verkeer je in een wijsgerige aporie of wil je andere frustraties of overpeinzingen met ons delen? Schroom niet en laat van je horen!
Kopij (max. 1500w) of De schreeuwhoek (max. 400w). Ook reacties op artikelen zijn welkom.
Inzenden kan tot 29 mei door te mailen naar de.filosoof@phil.uu.nl.*

JAPONAISERIE FOREVER

DE KUNST VAN 'JAPANS' KIJKEN

Het Lettermannetje

Wat Japanners weten: hoe te kijken naar een grasspriet. In meditatieve contemplatie verzonken. De wijsheid die wij zoeken door de afstand van de aarde naar de maan te berekenen of door dikke boeken over de politiek van Bismarck te bestuderen, vindt een Japanse kunstenaar in een grasspriet, of een berg, of de herfst. Japanners die (in elk geval nog deels, in dit vreemde tijdsgewricht) zelf nog in de natuur willen leven alsof ze zelf bloemen waren. Zoals de bloem bloeit, zo maakt de mens kunst. Haar bewustzijn, emoties, intellect en andere geestelijke vermogens zijn slechts middelen van de natuur om zichzelf uit te drukken.

Als het aan Vincent had gelegen was hij nooit naar Frankrijk gegaan, maar naar Japan. Bij gebrek aan beter moest Arles maar volstaan. De Japanse prentkunst was komen overwaaien op velletjes papier waar porselein mee werd ingepakt en was een ware hype geworden in de Europese kunstwereld. Maar Vincents fascinatie voor Oosterse kunst reikte verder dan bewondering. Vincent wilde Japans leren kijken, hij wilde Japans zijn.

Wat de Grieken ooit dachten: kunst is nabootsing. En goede kunst is daarom 'net echt'. Een goed schilderij is alsof er een venster in de muur zit waaraan zij is opgehangen. Dit in overeenstemming met filosofieën van epistemologische aard. Denken is nabootsen, elke gedachte een representatie. Een goede gedachte is 'net echt', oftewel in overeenstemming met de feiten.

Net zoals een woord nooit het ding is waar het naar verwijst, is een schilderij nooit datgene wat het afbeeldt, en daarom gedoemd tot misleiding. 'Net echt' betekent ook dat de verfstreken het liefst zo fijn zijn dat ze niet meer onderscheiden kunnen worden. Alsof de verf er zich voor schaamt verf te zijn. Maar hoeveel eerlijker is het niet om te schilderen zonder de pretentie dat het schilderij iets anders is dan wat het is? Een schilderij toont dan niet alleen het afgebeelde, maar ook de handeling van het schilderen zelf. De illusie is niet meer heilig. Mimesis kan worden afgewezen. Geen representatie maar presentatie. Wat je dan verliest in detaillering en schaduw- en perspectiefwerking krijg je terug in kleurgebruik, vorm, compositie, harmonie en emotionaliteit. Kleuren en vormen verzelfstandigen, appels worden 'plat', en de kleuren op het schilderij intenser dan de werkelijkheid.

Links: Het Maiko strand in de provincie Harima, Ando Hiroshige (1853)

Rechts: Olijfgaard, Vincent van Gogh (1889)

"Ik houd mezelf voor dat ik hier in Japan ben." schreef Vincent aan zijn broer toen hij was aangekomen in Zuid-Frankrijk. Het zou daar net zo mooi, net zo helder, moeten zijn geweest als in Japan. Hij trachtte te schilderen zoals een zenboeddhist mediteert, het landschap beleven en het landschap schilderen één laten worden. Schilderen met de simpele vanzelfsprekendheid van ademen of met hetzelfde gemak als het dichtknopen van een vest.

TIJD VOOR WERELDFILOSOFIE

OOST EN WEST IN DIALOOG

Hein van Dongen

De grenzen tussen westers en oosters denken lijken tegenwoordig steeds meer te vervagen. Toch blijkt het nog niet zo gemakkelijk voor de filosofieën om elkaar te ontmoeten en in gesprek te gaan.

Waarom is dit zo? Dr. Hein van Dongen, onderzoeker, docent en adviseur, beschrijft wat er voor nodig is om Oost en West in dialoog te brengen.

Iedereen die een beetje om zich heen kijkt weet dat er tegenwoordig op levensbeschouwelijk gebied veel meer te doen is dan de westerse wetenschap en het christendom. Miljoenen mensen in de westerse wereld oriënteren zich voor hun persoonlijke zingeving op niet-westerse tradities. Ik hoorde laatst dat er in Nederland naar schatting 500.000 mensen aan yoga doen. Gisteren zag ik bij de AKO wel de *Tao Te Ching* van Laozi liggen, maar Plato of een Bijbel verkochten ze niet. Dat is de situatie die we aantreffen. Ik noem die situatie ‘wereldfilosofie’ naar analogie met wereldmuziek en de wereldkeuken.

De mensen die aan yoga doen zullen misschien de *Yoga Soetra* van Patañjali niet kennen. Dit is een klassieke filosofische tekst die waarschijnlijk uit de Indiase *Samkhya*-traditie stamt en die tot een hele reeks commentaren heeft geleid. De mensen die de *Tao Te Ching* kopen (het is de editie van Chad Hansen, in vertaling uitgegeven door Librero) zullen de tekst lezen als een boek over ‘De kunst van harmonie’ (de subtitel), zonder veel te weten van de historische context van het daoïsme.

Oost en West....

Er is een aantal belangrijke redenen om je met niet-westerse filosofie bezig te houden. Zo kunnen we niet-westerse denkers raadplegen over kwesties die deel uitmaken van het westerse wijsgerige discours. Dan focussen we bijvoorbeeld op de taalfilosofie van Nagarjuna of de esthetica van Abhinavagupta. Om hier nu meer over te zeggen, zou ik veel verder moeten gaan dan het laten vallen van wat namen – dat graag een volgende keer. Een andere reden ligt niet in systematisch, maar in historisch onderzoek. De geschiedenis laat een voortdurende onderlinge beïnvloeding zien van de verschillende tradities. Het valt op dat de auteurs die over de verschillende tradities schrijven die beïnvloeding vaak marginaliseren. Eén van de oorzaken hiervan is wellicht dat de geschiedschrijving zich meestal concentreert op individuele denkers en hun geschriften en daarmee simpel gezegd op de ‘eigenaren’ van ideeën: de in zich zelf besloten wezens die men filosofen noemt. Daarmee ziet men over het hoofd dat ideeën gedragen worden door hele culturen en overall interageren waar mensen elkaar ontmoeten.

En dat brengt me op een derde, en mijns inziens meest dringende en dwingende reden om ons met niet-westerse filosofie bezig te houden. Contact met andere tradities wordt steeds meer bepalend voor ons dagelijks leven. De interdependentie van de verschillende culturen neemt met de dag toe. We hebben elkaar nodig om gemeenschappelijke problemen duurzaam aan te pakken. En we kunnen van elkaar veel leren. Om maar even bij de twee genoemde boeken te blijven: de daoïstische traditie heeft ons over onze omgang met de natuur inzichten te bieden die steeds urgenter worden, en hetzelfde geldt voor wat Patañjali schrijft over onze omgang met innerlijke processen. Mensen die geïnteresseerd zijn in Heideggers werk over de techniek of in Sloterdijks *Du must dein Leben ändern* kunnen hier waardevolle parallellen vinden.

“Men ziet over het hoofd dat ideeën gedragen worden door hele culturen en overall interageren waar mensen elkaar ontmoeten.”

Op het niveau van persoonlijke zingeving hebben veel mensen de weg naar een Laozi of een Patañjali gevonden. Ze zullen misschien niet snel echte ‘kenners’ worden, maar ze gaan er wel een ontmoeting mee aan. Soms misschien als aangenaam tijdverdrijf, maar vaak genoeg ook uit een gevoelde noodzaak.

In het licht van dit alles is het opvallend hoe weinig universitaire studenten Wijsbegeerte te horen krijgen over niet-westerse denkwijzen. De westerse filosofie is in onze tijd nog altijd sterk eurocentrisch.¹ Natuurlijk wordt er in de academische wereld onderzoek gedaan naar niet-westerse culturen, maar vaak niet op filosofisch vlak. Hindoeïsme, boeddhisme en daoïsme worden bestudeerd door religiewetenschappers, Afrikaanse filosofie door antropologen. Ik heb vaak genoeg gehoord dat dit gelegitimeerd wordt met de stelling dat deze stromingen nu eenmaal geen filosofie maar ‘religie’ zijn. De westerse filosofie zou kritisch en

sceptisch zijn en gebaseerd op wetenschap, de andere tradities zijn gebaseerd op 'geloof'. Met betrekking tot andere culturen valt met dit onderscheid tussen filosofie, wetenschap en religie echter weinig te beginnen: we leggen dan eenvoudig onze eigen historisch gegroeide demarcaties aan andere culturen op. Die vooroordelen inzetten uit naam van het 'kritisch denken' is ronduit merkwaardig.

.... in dialoog

De situatie die ik hierboven 'wereldfilosofie' noemde, kenmerkt zich door de noodzaak van mensen vanuit verschillende culturen om met elkaar in gesprek gaan. Filosoferen is niet zomaar 'systematisch denken': je onderzoekt, om A.N. Whitehead te citeren, 'levende ideeën'. Levende ideeën zijn de opvattingen die we *de facto* gebruiken, waardoor we ons in feite laten leiden, ideeën waar we last van hebben of waar we mee werken. Als je het bevragen en onderzoeken van levende ideeën als filosofie ziet, dan is die filosofie overal om je heen.

Voor het bevragen van elkaar is een dialoog een beproefd middel. Ik geef daarvan een aantal kenmerken, die hopelijk duidelijk

“De dialoog is altijd een kwestie van co-creatie of interactie.”

maken dat de dialoog een andere houding vereist dan de abstracte analyse.

1) De dialoog wordt niet gevoerd tussen systemen, maar tussen mensen. Je zou die mensen 'gebruikers van de filosofie' kunnen noemen. De gebruiker van de filosofie doet net zo goed onderzoek als de *professional*, maar hij doet dat onderzoek omdat hij dat op een bepaald moment nodig heeft. Misschien voor een vrijblijvende overdenking, maar misschien ook om antwoorden te vinden op de tragedie of de tragikomedie van het bestaan. De gebruiker van de filosofie is een concreet, gesitueerd mens. Hij heeft overigens veel invloed op de geschiedenis. Door hem, die gebruiker, raakte het Chinese boeddhisme vermengd met het daoïsme. Door hem raakte het Indiase denken dat naar het Westen kwam vermengd met de westerse esoterie.

2) Als je schriftelijke 'uitspraken' vergelijkt dan zijn die uitspraken voltooid. Je hebt ze in kant-en-klare vorm voor je neus. Ze zijn misschien ooit door iemand uitgesproken en vervolgens opgeschreven, gebundeld en misschien zelfs gecanoniseerd. Een zinsnede uit de *Bhagavad Gita* en een spreuk van Confucius – zijn er verschillen, zijn er overeenkomsten? Zulke voltooide

basiseenheden heeft een dialoog niet. Als dat zo was zou het om het gesprek gaan tussen twee cassette-recordertjes die hun bandjes afspelen. In een dialoog reageren mensen op elkaar, nemen ze dingen terug, veranderen ze van onderwerp, maken ze grappen aan de hand van iets wat zich toevallig voordoet. De dialoog is, om het met wat hippe woorden te zeggen, dus altijd een kwestie van co-creatie of interactie.

3) Als ik schriftelijke uitspraken vergelijk, praat ik zelf niet mee. Ik leg teksten naast elkaar. Misschien ben ik wel partijdig, maar toch: de teksten blijven hetzelfde als ik ze lees, of ik het er nu mee eens ben of niet. Er staat niet ineens wat anders dan er staat. Maar in een dialoog ligt het wat complexer. Ik praat zelf juist wel mee. Wat ik zeg, verandert wat mijn gesprekspartner wilde gaan zeggen. Wie een dialoog aangaat, loopt het risico daardoor te veranderen.

4) Om een dialoog te voeren, moet je soms een weg afleggen in de richting van de taal van de andere partij. We zullen moeten leren om andere culturen, tradities en personen in hun eigen termen te verstaan. Wat betekent dit in de praktijk? Het impliceert dat men de criteria bij de vraag 'begrijp ik hen?' / 'begrijp ik jullie?' / 'begrijp ik u?' laat hangen van de ander(en). Het gaat dan niet alleen om de vraag of ik kan 'plaatsen' (in mijn eigen systeem onderbrengen) wat u zegt, maar vooral ook om de vraag 'of dit wel is wat u zegt'.

En zo ontstaat de filosofie elke dag opnieuw door de ontmoetingen tussen mensen (met hun geschiedenis en cultuur). De consequenties van dit alles zijn geformuleerd door de Franse sinoloog Jullien. Ik eindig met een citaat:

*'De gedachten van de ander blijven ontoegankelijk tenzij je bereid bent aan je eigen gedachten te werken. Als je dat doet, merk je dat je eigen gedachten ophouden alleen van jezelf te zijn. Het doel van de dialoog tussen culturen is niet om labels te plakken die aangeven wat bij wat hoort, maar juist om nieuwe mogelijkheden te creëren en de filosofie een nieuwe start te geven.'*²

Het is tijd voor wereldfilosofie.

Literatuur:

Een verzameling primaire teksten op het gebied van niet-westerse wijsbegeerte is opgenomen in: Jan Bor en Karel van der Leeuw (redactie): *25 eeuwen oosterse filosofie* Amsterdam: Boom 2008. Verzamelingen langere fragmenten van respectievelijk Chinese en Indiase filosofie zijn te vinden in de bundels: Wing Tsit Chan (ed.): *A Sourcebook in Chinese Philosophy* en Sarvepalli Radhakrishnan & Charles A. Moore (eds.): *A Sourcebook in Indian Philosophy*, beide uitgegeven door Princeton University Press.

PROFIEL

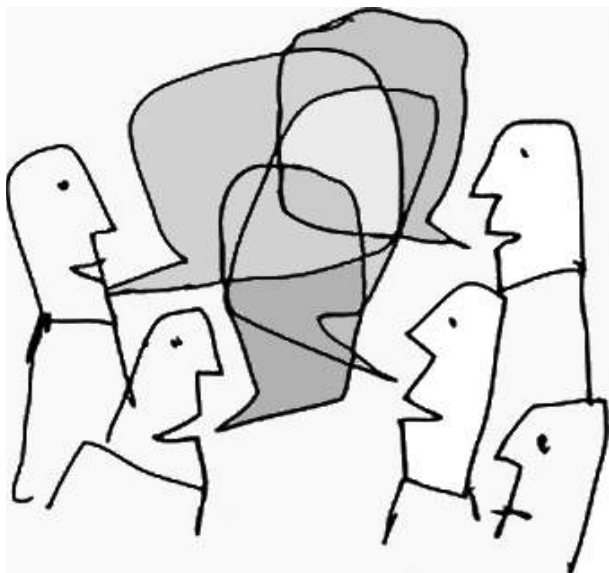
Dr. Hein van Dongen promoveerde op een proefschrift over incommensurabiliteit aan de Universiteit van Amsterdam. Hij is verbonden aan de stichting Filosofie Oost-West, een kennisnetwerk op het gebied van comparatieve filosofie. Zie voor haar activiteiten: www.filosofie-oostwest.nl.

NOTEN

1 Hans van Rappard & Michiel Leezenberg (red.): *Wereldfilosofie – wijsgerig denken in verschillende culturen* Amsterdam: Bert Bakker 2010.

2 François Jullien *Vital Nourishment – departing from happiness*. New York: Zone 2007, 9.

DE VEDANTA FILOSOFIE IN EEN MULTICULTURELE SAMENLEVING

Praan Mahabali

De Vedanta filosofie is een stroming binnen het hindoeïsme gericht op de zelfrealisatie van de mens. Praan Mahabali legt uit wat deze filosofie precies inhoudt en hoe deze past in een multiculturele samenleving

Gedachteloos bewustzijn

De Vedanta filosofie is de belangrijkste filosofische stroming in het hindoeïsme. Deze Vedanta filosofie is zeer praktisch uitgewerkt in onder andere de *Bhagavad Gita*, die 700 verzen telt.

De *Bhagavad Gita* geeft onderricht over hoe het eigen innerlijk te beheersen en hoe door middel van een verfijnd innerlijk het diepste zelf te ervaren als gedachteloos bewustzijn. Het is een leer die eerst onderwezen was aan koningen met grote regeringsverantwoordelijkheid voor hun koninkrijk. Het is dus een leer voor actieve en plichtsbewuste mensen.

De Vedanta filosofie exposeert diverse methoden om tot zelfrealisatie te komen. Deze leer kent niet één weg of één methode, maar diverse methoden omdat diversiteit eigen is aan alles in de wereld. Deze diversiteit wordt niet als bezwaarlijk gezien, maar als een *fact of life*. Het is kortzichtig om te veronderstellen dat één methode de enige methode zou kunnen zijn om tot zelfrealisatie te komen. Het is juist zo dat een combinatie van diverse methoden nodig is om tot zelfrealisatie te komen: een mens is in zichzelf ook, in diverse omstandigheden en levensstadia, veranderlijk en divers.

De Vedanta filosofie begint met uiteenzetten dat de mens niet het lichaam is, niet de diverse energiestromen binnen het lichaam, niet de denkende geest, niet het determinerend intellect en ook niet het ik-gevoel verbonden met deze omhulsels. De mens in diepste wezen is het gedachteloos bewustzijn dat opgesloten is achter deze omhulsels. Identificatie met deze omhulsels beperkt het in wezen vrije bewustzijn tot deze omhulsels.

Alle relaties zijn verbonden met het fysieke lichaam. Deze familie- en vriendenrelaties en identificaties met een bepaald geslacht, cultuur, ras of nationaliteit ontstaan bij de geboorte en tijdens het leven.

Ze eindigen allemaal met de dood en zijn dus maar tijdelijk waar. De eeuwige en absolute werkelijkheid is dat de mens subtiel bewustzijn is. Het individuele subtiel bewustzijn is als de ruimte in een vat. Wordt het vat gebroken, dan is de ruimte die in het vat was één met de oneindige ruimte. Zo is het ook met het individueel bewustzijn. Dit individueel bewustzijn wordt vrij, als de identificatie met de vijf omhulsels wordt losgelaten en de mens zich identificeert met wat hij werkelijk is, namelijk vrij, gedachteloos bewustzijn, de existentie zelf.

Zolang er in het innerlijk gedachten opkomen kan een mens zijn diepste zelf niet ervaren, net zoals zolang het water in een meer in beweging is men de bodem niet kan zien. Als het water helder, schoon en stil is, kan men de bodem van het meer zien. Alle spirituele methoden in de Vedanta filosofie zijn er op gericht om boven het lichaam, de diverse energielagen, de denkende geest, het determinerend intellect en het zich met de voorgaande omhulsels identificerend ego uit te stijgen.

Dit wordt bereikt door de drie processen in de Vedanta filosofie, te weten:

1. Het eerste proces is het vernemen over het zelf en het leven. Dit 'vernemen' houdt in het volgen van lezingen (colleges) en het bestuderen van filosofische werken. In feite is dit proces niet anders dan de kennisverwerving bij andere wetenschappen. Waar echter de seculiere wetenschappen externe objecten bestuderen, bestudeert de Vedanta filosofie het diepste, innerlijke zelf en de methoden om tot dat zelf te komen.

2. Het tweede proces is het verinnerlijken en het in het leven integreren van de opgedane kennis en inzichten. Dit betekent dat de filosoof bereid en in staat moet zijn om zichzelf te veranderen en te modelleren naar de waarheid. Wat is deze waarheid? Deze waarheid

is dat alles in deze wereld tijdelijk is en voortdurend verandert. En dat de basis van deze immer veranderende interne en externe wereld het absolute en onveranderlijke bewustzijn is. Noem het 'God' of noem het 'gelukzaligheidsbewustzijn', het maakt niet uit. Dat wat de waarheid is verandert niet door benamingen die er aan gegeven worden. Door het subtiele intellectuele proces van het voortdurend onderkennen van oneindig, onverdeeld bewustzijn als de onderliggende basis van de manifeste wereld, komt de filosoof tot enige mate van realisatie van dit transcendent bewustzijn. De gevorderde filosoof is in staat om sociaal intelligent en attent, doelmatig en efficiënt te functioneren in de wereld en tegelijkertijd de diepere lagen van zijn zelf in een zichzelf bewuste, verlichte staat te houden. Algemeen is bekend dat ieder mens maar een heel klein gedeelte, mogelijk minder dan 10%, van zijn geest gebruikt in de waaktoestand. Van de rest is hij/zij zich onbewust. De spirituele filosoof die dagelijks diep mediteert, wordt zich tijdens de meditatie bewust van de diepe tot zeer diepe lagen van zijn geest. Deze ervaring van de diepe lagen van zijn geest houdt hij/zij door voortdurende oefening vast tijdens alle activiteiten in de waaktoestand.

3. Het derde proces is diepe meditatie in een stille zithouding. De mediterende filosoof verstilt zijn gedachten en daalt af naar steeds diepere en subtielere lagen van zichzelf. Dit is het meest intensieve proces en kan slechts dan succesvol zijn als de voorgaande processen met grote aandacht beoefend blijven worden, in de tijden buiten de meditatie. Er is een inherente onderlinge verbondenheid van de drie processen die bij dagelijkse beoefening elkaar versterken.

Innerlijke verankering

Het voorgaande komt mogelijk over als onwerkelijk, abstract en vaag. Voor de gevorderde en verlichte filosoof is dit echter op een heel spontane en natuurlijke manier een intense werkelijkheid die de gehele dag door ervaren wordt. De Vedanta filosoof, die deel uitmaakt van de moderne samenleving van de 21ste eeuw, is bekend en vertrouwd met beide werelden, namelijk de voortdurend veranderende natuur en het onveranderlijke, absolute zelf. Deze kennis en de innerlijke verankering aan het absolute dat alle diversiteiten aan de periferie van de natuur transcendeert, stellen een Vedanta filosoof in staat om op een heel natuurlijke en harmonieuze manier samen te werken en samen te leven in een multiculturele samenleving.

De Vedanta filosoof hecht zich niet aan de buitenkant van het leven en ziet diversiteit als de buitenkant van een werkelijkheid die in wezen homogeen, absoluut en onverdeeld is. Wat voor existentiële waarde zou gegeven kunnen worden aan iets dat voortdurend verandert en zeer tijdelijk is? Onwerkelijk is in feite identificatie aan ras, geslacht, cultuur en nationaliteit. Men kan zich maar zolang tot een bepaalde cultuur behorend voelen, zolang men leeft. Dit leven zelf is echter als een vlam in de wind, die elk moment kan doven. Is het niet onwerkelijk om een gestorven persoon als behorend tot een bepaalde levende groepering te beschouwen, als het menselijke uiterlijk van die persoon levenloos is en al na een paar dagen verwordt?

Zij die de essentie van het leven doorgronden, die inzien dat alle

verdeeldheid in groepen en categorieën tijdelijk en daardoor in absolute zin "onwerkelijk" zijn, zullen zich nimmer met uitsluiting beperken tot een bepaald groep of categorie, maar zich in wezen met iedereen verbonden voelen.

Onderliggende eenheid in oppervlakkige diversiteiten

De Vedanta filosofie leert om intense, absolute gelukzaligheid in het eigen diepste wezen te ervaren. Dit absolute is in iedereen hetzelfde. Zelfs de natuur is aan de buitenkant divers, maar is in de subtiele lagen, als energie, onverdeeld en homogeen. De Vedanta filosofie leert dat alles in diepste wezen één is en diversiteit zeer tijdelijk is en slechts aan de buitenkant bestaat. De Vedantist ziet overal een onderliggende eenheid in alle oppervlakkige diversiteiten. De Vedanta filosofie stelt dat er in werkelijkheid geen dualiteit is, maar eenheid in het diepste wezen, net zoals er geen dualiteit is in de oneindige ruimte die overal homogeen en met zichzelf verbonden is.

Er is een aforisme in de Yoga filosofie dat met betrekking tot de volkomen verstilling van de denkende geest, na onderricht van diverse meditatiemethoden, het volgende stelt. Als de aangereikte meditatiemethoden een aspirant niet liggen, "beoefen dan welke andere meditatiemethode ook, die bij u werkt om de geest te concentreren". De hele Vedanta filosofie draagt uit dat gezien de diversiteit aan menselijke karakters en de ontelbare intelligentie en bewustzijnsniveaus die er bij de mensheid voorkomen, er vele methoden zijn om verlichting te bereiken. Bij de mensheid komen aan het ene uiterste mensen voor die zeer onontwikkeld denken en voelen. Aan de andere uiterste is er bijvoorbeeld de

verlichte en wijze filosoof die de absolute, oneindige werkelijkheid heeft gerealiseerd zoals, onder andere, Boeddha. Hier tussenin zijn er ontelbare niveaus. Hoe zou dan één bepaald spiritueel pad het pad voor eenieder kunnen zijn? Het is om deze reden dat de Vedanta filosofie niet opdringerig missionair is. Het ziet geen enkele reden om te propageren dat de eigen filosofie de beste zou zijn voor de gehele mensheid.

De Vedanta filosofie is de beste filosofie voor hem of haar die hieraan inspiratie ontleent en met de hulp van deze filosofie vordert op zijn/haar weg naar zelfrealisatie. Zo is een andere filosofische leer het beste voor hem of haar die door die leer in staat is om steeds meer van het eigen diepste zelf te realiseren.

Door deze universele en genuanceerde kijk op het leven past de Vedanta filosofie zeer goed in een multiculturele samenleving.

PROFIEL

De heer Praan Mahabali is 57 jaar, gehuwd en heeft één dochter. Hij is als 'executive pensions professional' werkzaam in de pensioensector. De heer Mahabali bestudeert en praktiseert de Vedanta filosofie al 35 jaar en heeft kennis daarover opgedaan bij een van de grootste autoriteiten in de Vedanta filosofie, die als zodanig officieel is erkend door de Indiase overheid. Hij geeft maandelijks lezingen over de *Bhagavad Gita*, het meest gezaghebbende geschrift over de Vedanta filosofie, in een Hindoetempel in Wijnchen.

MYSTIEK EN LOGICA: TWEË TENDENSEN IN DE KLASSIEKE INDIASE FILOSOFIE.

Victor van Bijlert

*Waar streefde de oude Indiase filosofie naar? Dr. Victor van Bijlert (universitair docent Indiase religies en Sanskriet aan de VU) spitst in dit artikel toe op twee tendensen in de klassieke Indiase filosofie: monistische mystiek en kennisleer & logica.
Wat delen deze twee tendensen met elkaar?*

Monistische mystiek

“Hij is de Ene zonder kleuren; maar met een vast doel voor ogen past Hij Zijn scheppingskracht toe en maakt op vele manieren de talloze kleuren; bij het einde verdwijnt het heelal in Hem en bij het begin komt het heelal tevoorschijn uit Hem. Moge die God ons een stralend en oprecht inzicht schenken.”

(Shvetashvatara Upanishad 4.1)

Indiase filosofie roept bij velen ongetwijfeld vage noties op van mystiek en een gevoel van eenheid met de kosmos.¹ Dit beeld lijkt bevestigd door het bovenstaande citaat van rond de eerste eeuw voor Christus.² In deze passage komen de mystieke tendensen van de Indiase filosofie en persoonlijke religieuze beleving (beide zijn vaak niet te onderscheiden) fraai tezamen. Eenheid achter de verscheidenheid van de kosmos (tallose kleuren), monisme (alles komt uit één beginsel voort), monotheïsme (het ene beginsel kan ook als God worden vereerd), cyclische tijd (uit God komt alles voort en het verdwijnt er weer in), en ten slotte: het scheppende beginsel van de kosmos heeft direct invloed op het bewustzijn (moge die God ons oprecht inzicht schenken).

Een belangrijk uitgangspunt in het oude India is de nadruk op de diepste laag van het eigen menselijk bewustzijn. Oudindische filosofen zochten vooral de werkelijkheid en de waarheid in hun eigen bewustzijn en minder in de buitenwereld. Door veel filosofische systemen werd de mens gezien als een geheel bestaande uit een lichaam en drie psychologische factoren: (a) het denkorgaan (*manas*) dat indrukken van de zintuigen coördineert, (b) de intelligentie (*buddhi*), het vermogen om dingen te kennen en te begrijpen, en (c) het Zelf (*atman*): het bewustzijn als zodanig. Vooral het Zelf krijgt aandacht. De *Brihad Aranyaka Upanishad* (4de eeuw BC) leerde al: “Dit Zelf is de Heer van alle levende wezens, de koning van alle levende wezens. Zoals de spaken van een wiel zijn vastgemaakt in de wielnaaf en de omtrek van het wiel, evenzo zijn in dit Zelf alle levende wezens, alle Goden, alle werelden, de levensadem en al deze [individuele] zelden vastgemaakt” (2.5.15). De tendens naar monisme is onmiskenbaar.

Het doel van veel mystieke zoekers en filosofen was om zich bewust te worden van dit eigen Zelf. Een motiverende reden voor dit zoeken lag besloten in de sociale structuur van de oude hindoemaatschappij. Om aan de druk van de hiërarchische orde van standen en kasten te ontsnappen, bestond er in het eerste millennium voor Christus al het ideaal van ontsnapping aan de kringloop van dood en geboorte. Het boeddhisme en het jainisme propageerden dit ideaal actief. Met een hindoe-sociologische term noemt men dit ideaal ‘wereldverzaking’ (*sannyasa* of *tyaga*).

De monistische mystiek die het ideaal van wereldverzaking ook aanhing, leerde de totale realisatie van het eigen Zelf, een positie die feitelijk neerkwam op wat in moderne termen ‘individuele

**“Veel Oudindische filosofie is
feitelijk soteriologie,
verlossingsleer.”**

emancipatie’ genoemd kan worden. Mystieke filosofie was niet uit op wereldverklaring maar vooral op (psychologische) verlossing, zoals alle wereldverzakkers-ideologieën. Veel Oudindische filosofie is feitelijk soteriologie, verlossingsleer.

Een intellectueel hoogtepunt in het streven naar ‘Zelf-realisatie’ is de *Advaita* of non-dualiteitsleer. De *Mandukya Upanishad* geeft een klassiek geworden beschrijving van deze vorm van Zelf-realisatie. De *Mandukya* stelt het Zelf gelijk aan de grondslag van de hele kosmos. Dit Zelf is voor iedereen identiek en bestaat uit vier delen. De eerste drie delen zijn de door iedereen ervaren bewustzijnstoestanden van waken, dromen en diepe slaap. De *Mandukya* wil ons echter bij een vierde deel van het Zelf brengen. Dit is een bewustzijnstoestand waarvoor de tekst vooral ontkenningen reserveert: “...ongezien; met betrekking waartoe geen handelen mogelijk is; ongreepbaar; zonder kenmerken;

ondenkbaar; niet in taal uit te drukken” (*Mandukya* 7). Er zijn ook enige positieve eigenschappen: “In essentie het ervaren van het éne Zelf; het tot rust komen van de wereld; vol vrede, heilzaam, zonder dualiteit (*advaita*)” (*Mandukya* 7). En tot slot zegt *Mandukya* 7: “Aldus stelt men zich het vierde [deel] voor. Dit is het Zelf dat men moet leren kennen”. Dit vierde deel van het Zelf is dus de echte transcendente waarheid. Maar dit deel van het Zelf is ongrijpbaar en niet te beschrijven in taal, noch voorstelbaar voor het verstand. Een weg naar deze toestand van non-dualiteit tekent de *Mandukya* niet uit: immers, deze toestand is niet te bereiken met middelen zoals meditatie en dergelijke, middelen die een proces binnen tijd en ruimte impliceren. Deze non-duale mystieke filosofie behelst een streven naar een bewustzijnstoestand die

“Men kan zelfs de stelling wagen dat de oude Indiërs rationeler in hun filosofie, theologie en religie waren dan men in het Westen denkt, en dat scepsis in het oude India, ook over religieuze zaken, geen enkel probleem was.”

niet bereikbaar is voor het dagelijkse bewustzijn maar die toch de grondslag van het dagelijkse bewustzijn vormt.³

Kennisleer en logica

Monistische mystiek is niet de vijand van rationeel denken en ontkent ook geenszins het primaat van de zintuiglijke ervaring. Oudindische filosofie werd ook gekenmerkt door empirie en logica. Deze tendens is zichtbaar in een vroeg handboek voor kennisleer, logica, ontologie en wijsgerige semantiek. De eerste stelling ervan laat zien dat kennisleer en logica in dienst staan van een verlossingsleer: “Men bereikt het geestelijk heil door de juiste kennis van: (1) kennismiddelen, (2) kennisobjecten, (3) twijfel, (4) motief van handelen, (5) algemeen geaccepteerd feit, (6) vastgesteld leerstuk, (7) leden van het syllogisme, (8) redenering, (9) vaststelling, (10) discussie, (11) sofistierij, (12) willekeurig fouten bij anderen zoeken, (13) fouten in de logische redenering, (14) opzettelijk misverstaan van de tegenstander, (15) onzinnige tegenwerpingen, (16) gronden voor het verliezen van een debat.” (NS 1.1.1)⁴. In de loop van de eeuwen werd met name de theorie van de kennismiddelen en het correcte syllogisme tot in de details verder uitgewerkt, ook door boeddhistische filosofen.

De middelen tot verifieerbare kennis zijn: directe waarneming, logische gevolgtrekking en mededelingen van deskundigen. Directe waarneming is “kennen dat ontstaat uit het contact van een zintuig met een object; dat [nog] niet in taal is uit te drukken; dat niet afdwaalt [van het object]; en dat bestaat in vaststelling: dit kennen is directe waarneming” (NS 1.1.4). De zintuiglijke waarneming op zich is niet voldoende als kennismiddel. Deze waarneming mag niet door taal zijn geconstitueerd. Zo is er de zekerheid dat de waarneming een nieuw zintuiglijk kennismoment onthult. Bovendien moet de waarneming een zaak goed hebben vastgesteld: de waarneming moet bij herhaling hetzelfde voorwerp laten zien.

Alleen geverifieerde waarneming kan als fundament dienen voor logische gevolgtrekking als kennismiddel: “En hierop gebaseerde drievoudige gevolgtrekking, ...” (NS 1.1.5). De eis is dat correcte logische gevolgtrekkingen als kennismiddel gebaseerd

zijn op correcte zintuiglijke waarnemingen. Het kennismiddel ‘betrouwbare mededeling’ is een beweerzin die bestaat uit “[verifieerbare] instructies door deskundigen” (NS 1.1.7).

Cognities op grond van directe waarneming en logische gevolgtrekking vinden plaats in het bewustzijn van de waarnemer. Zodra deze cognities in taal aan anderen worden meegegeeld, fungeren ze als betrouwbare mededeling voor een hoorder. Betrouwbare mededelingen kunnen de vorm aannemen van een correct syllogisme. Dit is vooral noodzakelijk als een gevolgtrekking onder woorden wordt gebracht. De Oudindische logica verdeelde een syllogisme in de volgende stappen: (1) stelling, (2) reden, (3) voorbeeld. In de stelling wordt aangekondigd wat bewezen moet worden, bijvoorbeeld ‘Er is vuur op de berg’. De tweede stap van het syllogisme is de bewijzende reden. In het rook-en-vuurvoorbeeld: ‘Omdat er rook op de berg is; en rook komt nooit met iets anders dan vuur voor’.

De derde stap van het syllogisme, het ‘voorbeeld’, is eigenlijk de belangrijkste omdat hierin een algemene regel wordt geformuleerd op grond waarvan de tweede stap altijd waar is. De bewijskracht van het ‘voorbeeld’ in verband met rook en vuur luidt: rook komt altijd voor met vuur maar nooit met iets anders dan vuur. ‘Voorbeeld’ is dus de expliciete formulering van een ‘algemeen geaccepteerd feit’. En het algemeen geaccepteerde feit is iets waarvan zowel deskundigen als leken dezelfde (zintuiglijke) waarneming hebben. Zo laat de Oudindische kennisleer en logica zien dat rationalisme en een empirie integraal onderdeel vormden van het bedrijven van filosofie. Men kan zelfs de stelling wagen dat de oude Indiërs rationeler in hun filosofie, theologie en religie waren dan men in het westen denkt, en dat scepsis in het oude India, ook over religieuze zaken, geen enkel probleem was. Wat mystiek en logica in het oude India deelden was de nadruk op ervaring, experiment en herhaling.

PROFIEL

Dr. Victor van Bijlert (1955) studeerde Indiase talen, Filosofie en Cultuurgeschiedenis in Leiden. Hij doceerde onder meer in Leiden en Calcutta. Van Bijlert publiceert in het Engels en het Nederlands over Indiase religie, filosofie en cultuurgeschiedenis. Momenteel is hij als universitair docent Indiase religies en Sanskriet verbonden aan de Faculteit der Godgeleerdheid van de Vrije Universiteit Amsterdam.

NOTEN

- 1 De Indiase term voor filosofie is *darshana*, ‘zienswijze’, ‘gezichtspunt’. Er zijn vele *darshana*’s.
- 2 Zie: Patrick Olivelle, *Upanishads*, Oxford University Press, 1996:xxxvii.
- 3 Ook het *Mahayana* boeddhisme kent dit soort filosofie gebaseerd op non-duale mystiek.
- 4 NS is de afkorting van *Nyaya Sutra*. Deze tekst dateert van de eerste eeuw AD. De passages zijn vertaald uit de volgende editie: *Nyaya Sutra en Nyaya Bhashya*. Anantlal Thakur ed. 1997. *Gautamiya-Nyayadarsana with Bhasya of Vatsyayana*. New Delhi: Indian Council of Philosophical Research.

‘HET CADEAU VAN DE KALEBASSEN’ DE DAOÏSTISCHE LEVENSKUNST VAN MEESTER ZHUANG

Woei-Lien Chong

In een editie met als thema ‘Blik op het Oosten’ mag het daoïsme niet ontbreken. Maar wat is dit? En bovenal, wat kan je ermee? Filosoof en sinoloog dr. Woei-Lien Chong schreef voor De Filosoof over Zhuangzi en laat ons kennismaken met de nog altijd actuele levenskunst van deze antieke Chinese wijsgeer.

Het daoïsme is in het Westen vooral bekend geworden door *Daodejing* (Tao-Te-Ching), de invloedrijke verzameling aforismen die van oudsher wordt toegeschreven aan Laozi (Lao Tzu). Volgens de Chinese traditie was Laozi een oudere tijdgenoot van Confucius (551-479 v. Chr.). Het boek *Zhuangzi* (Chuang Tzu) is in het Westen veel minder bekend, maar in China geldt het als een absoluut meesterwerk. Het wordt beschouwd als de tweede grondtekst van de daoïstische levenskunst, na *Daodejing*. De titel van het boek betekent ‘Meester Zhuang’, en het wordt traditioneel toegeschreven aan ene Zhuang Zhou, die geleefd zou hebben in de vierde eeuw v. Chr. Over deze persoon is net zo weinig bekend als over Laozi.¹

In China wordt *Zhuangzi* beschouwd als één van de hoogtepunten van de oude Chinese filosofie, en een parel van onnavolgbaar bruisende literaire stijl. Dit veelgeprezen werk wordt gelukkig ook in het Westen steeds bekender. Vooral dankzij de vertaling van Kristofer Schipper en de analyse van René Ransdorp, beide uit 2007, is het momenteel ook in Nederland bezig met een grote inhaalslag.²

Herstel van het contact met Dao

Laozi en *Zhuangzi* zijn geen filosofische traktaten, maar uitnodigingen tot het beoefenen van een levenskunst. Bij deze oefening gaat het om een proces waarbij alle cognitieve en emotionele conditioneringen worden losgelaten, zodat het bewustzijn zich kan ontkokeren, en zijn verbinding terugvindt met de allesomvattende, naamloze dimensie die Dao wordt genoemd.

Zhuangzi

Dao is de dimensie waar alles uit voortkomt en waar alles naar terugkeert, in een nooit aflatende stroom van wording en transformatie. En zijn dragende, voedende en koesterende aanwezigheid doordringt de hele kosmos. Vanzelfsprekend komt ook de mens voort uit Dao, maar hij heeft de neiging

om het contact met deze dragende openheid in de loop der tijd kwijt te raken, doordat zijn bewustzijn wordt ingeperkt door de taal en regelsystemen van zijn cultuur en maatschappij. Zijn alledaagse denken en handelen komt dan vaker voort uit zo'n voorgeprogrammeerd systeem dan vanuit zijn eigen wezen.

Vandaar dat de daoïstische leerweg erop is gericht is om de beoefenaar bewust te maken van dit soort programmering, en deze geleidelijk aan te leren ontmantelen, zodat zijn oorspronkelijke contact met Dao kan worden hersteld. Door deze innerlijke metamorfose wordt het oordelen en handelen volledig getransformeerd. De beoefenaar hoeft absoluut niet te breken met zijn maatschappelijke taken en plichten, integendeel: doordat

“Het boek *Zhuangzi* (Chuang Tzu) is in het Westen veel minder bekend, maar in China geldt het als een absoluut meesterwerk.”

zijn bewustzijn zich, dankzij de oefening, steeds meer opent en verruimt, kan hij juist leren oordelen en handelen *in optima forma*, zonder de vooringenomenheid van zijn oude, ongeoefende staat. Een belangrijk deel van de oefenweg bij *Zhuangzi* is *cognitief*. Dit blijkt uit zijn grote aandacht voor de deconstructie van de taal. Het blijkt ook uit de vele passages waarin het vigerende politieke en sociale systeem op de hak wordt genomen, via een kritiek op het confucianisme. Daarnaast neemt de spirituele *inkeer* naar het eigen innerlijk een belangrijke plaats in, via meditatie. Immers, omdat de mens voortkomt uit Dao, is Dao niet alleen in de buitenwereld te vinden, maar uiteraard ook in de binnenwereld. Meer nog, volgens *Zhuangzi* is het hele onderscheid tussen “buitenwereld” en “binnenwereld” kunstmatig, en kenmerkend voor het bewustzijn in zijn alledaagse, ongeoefende staat.³ De derde grote methode die *Zhuangzi* inzet, is *humor en satire*. Hij probeert de lezer niet te overreden met argumenten. Dat zou immers geen zin hebben, omdat argumenteren alleen mogelijk is door een maatschappelijk gedeeld regelsysteem toe te passen dat bepaalt wat een geldige redenering mag heten, wat “waar” en “onwaar” is, etc., terwijl *Zhuangzi* ons juist wil uitnodigen om naar een plek te gaan vanwaar we dit soort regelsystemen als zodanig kunnen herkennen, en daarmee transcenderen. Humor is bij uitstek geschikt om ons naar een dergelijke open plek verplaatsen, omdat het ons in één klap laat inzien dat de vaste grond waarop we meenden te staan feitelijk

in de lucht hangt.

Beroemde voorbeelden van deze werkwijze zien we in de gesprekken die *Zhuangzi* heeft met zijn boezemvriend en filosofische *sparring partner*, de logicus Huizi. De twee zijn filosofische tegenpolen, en hebben er het grootste plezier in om elkaar telkens flink op de korrel te nemen. In *Zhuangzi* staat de figuur “Huizi” model voor een bepaald type intellectueel dat niet verder kijkt dan het denkstelsel waarin hij zelf is opgeleid, en niet doorheeft dat deze doctrine hem fixeert in een beperkte denk- en ervaringswereld. Het personage “Zhuangzi” probeert, op zijn beurt, Huizi door middel van humor uit zijn behaaglijke koker te schudden. Een heel mooi voorbeeld vinden we in het onderstaande verhaal.

Huizi en de reuzenkalebassen

Op een dag vertelt Huizi aan Zhuangzi over zaden die hij cadeau kreeg van de koning van Wei. Er groeiden enorme kalebassen uit van vijfhonderd kilo. Huizi vond dat deze giganten geen enkel nut hadden: toen hij ze probeerde te gebruiken als kruiken kon hij ze, zegt hij, “niet meer in z’n eentje optillen”, en toen hij ze dan maar in tweeën hakte om er scheplepels van te maken, waren ze toch nog te groot “om ergens in te passen”. Vandaar dat hij de kringen maar kapot sloeg.

De reuzenkalebassen fungeren hier als symbolen voor de aard van de werkelijkheid, oftewel Dao. Dao is onbegrensd en brengt een oneindige stroom van fenomenen voort waarvan het overgrote merendeel niet te vatten is voor het menselijk begrip. Huizi beschouwt de kalebassen echter niet met een *open mind*, in hun eigen, onreducerbare aard, maar beoordeelt ze alleen instrumenteel, op hun mogelijke nut voor hemzelf. Zijn poging om de vruchten uit alle macht “zelf op te tillen”, en “ergens in te laten passen” laat zien dat hij probeert om de kalebassen te laten voldoen aan zijn eigen maatstaven. Hij kan ze niet simpelweg accepteren in hun *zo-zijn*, als een geschenk van de natuur dat geen verdere duiding of ingreep behoeft. In plaats daarvan gebruikt hij de categorie “nut” om vat te krijgen op Dao, alsof die zich ooit zou laten vangen door het beperkte mensenverstand.

Zhuangzi maakt in dit verband een veelzeggend woordgrapje. De term “optillen” (*ju*) had ook een technische betekenis in de toenmalige logica, namelijk het trekken van een conclusie uit premissen. Zhuangzi gebruikt dus het beeld van de logicus Huizi, die vol frustratie probeert om iets dat ver boven zijn macht gaat “op te tillen”, om te wijzen op de beperkte reikwijdte van de logica zelf: de logica is niet in staat om de werkelijkheid ook maar bij benadering te omvatten, laat staan te voorzien van een absoluut zeker fundament, zoals Huizi meent.

Huizi

Huizi belichaamt het verlangen van de mens om de werkelijkheid als geheel, via de logica en het intellect, aan zich te onderwerpen, als object van kennis. Daardoor heeft hij zich vervreemd van de dragende aanwezigheid van Dao, en is hij van nu af aan veroordeeld tot het denkbeeld dat hij alles *zelf* moet optillen en dragen, door alles wat hij tegenkomt te onderwerpen aan zijn eigen maatstaven. Dit heeft volgens Zhuangzi twee gevolgen. Allereerst doet Huizi de kalebassen

geweld aan. Niet pas wanneer hij ze met een hamer kapotslaat, maar reeds op het moment dat hij hun een maat oplegt waar ze volgens hem aan moeten voldoen. Volgens Zhuangzi miskent hij daarmee hun eigen aard. Want wat hebben de kalebassen nou te maken met wat Huizi nuttig vindt of niet? Ten tweede zet Huizi niet alleen de kalebassen, maar ook zichzelf gevangen in een keurslijf. Zolang Huizi alles wat hij tegenkomt beoordeelt in termen van “nuttig” en “niet nuttig”, roept hij een wereld op die alleen om

“De draagkracht van Dao openbaart zich aan degene die zich toevertrouwt aan de beweging van het leven in al zijn eindeloze transformaties.”

“nut” draait, en waar hij zelf ook niet meer uit kan ontsnappen: een benauwende, eendimensionale wereld waarin geen plaats is voor het vreugdevol ontvangen van alles wat het geval is, al wat de werkelijkheid voortbrengt in uitbundige overvloed.

Daarom nodigt Zhuangzi zijn vriend lachend uit om zich door de kalebassen te laten verplaatsen naar een open ruimte waarin hij ze kan laten rusten in hun *zo-zijn*, zodat hij ook zelf kan ontspannen en eindelijk zichzelf zijn. Deze ruimte duidt Zhuangzi hier, zoals hij wel vaker doet, aan met watermetaforen:

Waarom heb je er niet aan gedacht om ze als grote drijfboeien te gebruiken en ermee over de rivieren en meren te dobberen, in plaats van je te beklagen dat ze als scheplepels te groot waren om ergens in te kunnen? Ik zie wel dat je hart ook vol met lianen zit!⁴

Zhuangzi gebruikt hier heel bewust het woord “dobberen”. Dobberen is een beweging waarbij je geen vaste grond onder de voeten hebt, maar waarbij je je toevertrouwt aan de draagkracht van het water. Pas wie zich aan de draagkracht van het water durft toe te vertrouwen, kan zwemmen op eigen kracht.

Met andere woorden: de draagkracht van Dao openbaart zich aan degene die zich toevertrouwt aan de beweging van het leven in al zijn eindeloze transformaties, zonder te zoeken naar een absolute fundering, of het nu is in de vorm van een logica, metafysica, religie, kennissysteem, of anderszins. Alleen als je het idee loslaat dat je de werkelijkheid zelf kunt funderen, word je gedragen door Dao, de schenkende openheid die zich in geen enkel concept laat vangen.

PROFIEL

Dr. Woei-Lien Chong is sinoloog en filosoof, en oud-docent Chinese filosofie aan de Universiteit Leiden.

NOTEN

- 1 Moderne geleerden betwijfelen overigens of Laozi en Zhuangzi ooit hebben bestaan, en beschouwen de naar hen genoemde werken als compilaties.
- 2 Zie Kristofer Schipper, *Zhuang Zi: de volledige geschriften*, Amsterdam/Antwerpen: Augustus, 2007; en René Ransdorp, *Zwervend met Zhuang Zi: Wegwijs in de taoïstische filosofie*, Budel: Damon, 2007.
- 3 Zie vooral de beroemde passages over het “vasten van het hart” in Hoofdstuk 4 (Schipper, pp. 77-84 en Ransdorp, pp. 70, 71); en over “zitten en vergeten” in Hoofdstuk 6 (Schipper, pp. 121-122, en Ransdorp, p. 79).
- 4 Naar Schipper, p. 52.

CONFUCIANISME

Karel van der Leeuw

Het confucianisme is één van de oudste filosofische stromingen van China en heeft een grote invloed gehad op de Chinese en Oost-Aziatische cultuur. Vanwege de focus op innerlijke deugden en loyaliteit aan familie en tradities werd het de officiële ideologie van het Chinese keizerrijk. Tegenwoordig vindt er een heropleving plaats van deze eeuwenoude filosofie. Dr. Karel van der Leeuw vertelt over de ontwikkeling van confucianisme door de eeuwen heen.¹

Confucius is de door de jezuïeten gelatineerde naam van Kong Fuzi, 'Leermeester Kong'. Hij heette eigenlijk Kong Qiu en leefde van 551 tot 499 v. Chr. Confucius staat in alle handboeken te boek als de eerste Chinese filosoof. Confucius heeft, evenals Socrates, geen geschriften nagelaten, ofschoon er in de latere legendenvorming van alles aan hem wordt toegeschreven. Wat we van zijn opvattingen weten, is afkomstig uit de *Lunyu* of 'Gesprekken'.² Die zijn pas veel later opgetekend en we kunnen ons dus afvragen in hoeverre de gesprekken en uitspraken werkelijk de historische Confucius vertegenwoordigen. Twee aanwijzingen zijn daarvoor aanwezig. Ten eerste komt Confucius ons in de gesprekken voor als een werkelijk persoon, net als Socrates in de dialogen van Plato. Ten tweede zijn de *Lunyu* regelmatig nogal archaisch van taal. Men krijgt dus de indruk dat de mondelinge overlevering hier tamelijk betrouwbaar is geweest.

School en dialoog

Wat vinden we nu in die gesprekken? Filosofisch in moderne zin zijn ze zeker niet. Confucius legt steeds de nadruk op het handhaven van de traditie (met name de vroege Zhou-dynastie, 1050-256 v. Chr.) Zelf zegt hij: "Ik geef door maar maak niets nieuws. Ik heb vertrouwen en bewonder de oudheid." (*Lunyu* 7.1)

Voorts speelt het volgen van de juiste weg (*dao*) een grote rol, en die bestaat uit medemenselijkheid (*ren*) en rechtschapenheid (*yi*). Deze boodschap is bestemd voor iedereen, maar vooral voor de vorst. Met verdergaande speculaties, bijvoorbeeld over het hogere, wilde Confucius zich niet inlaten:

Zigong zei: "De cultuur van de meester, daarover kunnen we te horen krijgen; wat de meester te zeggen heeft over de menselijke natuur en over de weg van de hemel, daarover krijgen we niets te horen."
(*Lunyu* 5.13)

In zijn latere jaren reisde Confucius ook rond langs verschillende hoven (China was toen nog verdeeld in een aantal feodale leenstaten) om zijn boodschap te verkondigen, overigens zonder dat hij daar veel succes mee heeft gehad.

Confucius had een heel stel leerlingen. Van een dertigtal zijn de namen bekend. Ten gevolge daarvan

vormde hij een school die na zijn dood bleef bestaan. Pas later wordt deze school prominent, met name door Mencius (*Mengzi* of 'Meester Meng') die omstreeks 300 v. Chr. leefde. Van Mencius is een verzameling gesprekken overgebleven, de *Mengzi*.³ Dit boek bevat dialogen met vorsten en met leerlingen, maar ook discussies met filosofische tegenstanders. Het belangrijkste aspect van Mencius is zijn leer van de oorspronkelijke goedheid van de menselijke natuur. Het medelijden dat elk mens van nature heeft met zijn medemensen is de wortel van medemenselijkheid. Alle deugden zijn reeds in aanleg aanwezig in de natuurlijke reacties van de mens en moeten alleen ontwikkeld worden:

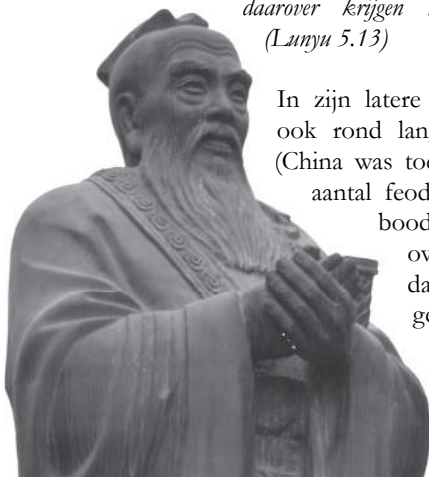
Bezorgdheid is de kiem van menselijkheid; schaamte en afkeer zijn het be-gin van plichtsbesef; bescheidenheid en toegeeflijkheid zijn de kiem van ceremonieel gedrag; gevoelens van goedkeuring en afkeuring zijn de kiem van inzicht. Mensen hebben deze vier kiemen zoals ze vier ledematen heb-ben. (Mencius 2A6)

Mencius heeft dus een dynamisch beeld van de menselijke natuur: men is niet mens, maar kan mens worden door zichzelf te ontwikkelen.

De tweede grote filosoof van het confucianisme in de oudheid was Xunzi, die zijn werk schreef omstreeks 235 v. Chr. In tegenstelling tot de *Gesprekken* van Confucius en de *Mencius* bestaat de *Xunzi* (die zeker niet helemaal door Xunzi zelf is geschreven) uit essays of hoofdstukken over steeds een bepaald onderwerp en ze dragen ook titels: 'Over zelfontwikkeling', 'Over muziek', 'Over ritën', 'Over de hemel', enz.⁴ In tegenstelling tot Mencius ziet Xunzi de oorspronkelijke natuur van de mens als dierlijk en egoïstisch. Waarlijk mens wordt men slechts door ontwikkeling, waarbij leraar en voorbeeld maatgevend zijn.

Verdeeldheid

Reeds in de oudheid speelden in het confucianisme enkele van de zogenaamde klassieke boeken een grote rol: de *Shijing* of het *Boek der Oden*, een verzameling volksgedichten of volksliederen die ten dele stamden uit de vroege Zhou-tijd, en de *Shujing* of het *Boek der Documenten*, een verzameling redevoeringen die de oude koningen bij bijzondere gelegenheden hebben gehouden en die als vroege geschiedenis golden. Tijdens de keizertijd, die begint in 201 v. Chr. gaan deze boeken tot de canon van het confucianisme behoren. Daar komt de *Yijing* bij, oorspronkelijk een orakelboek, maar in de tweede eeuw v. Chr. voorzien van allerlei bijvoegsels die het boek een kosmische betekenis geven. Onder meer door opname van het *yin-yang*-denken, dat de ontwikkeling van de kosmos toeschreef aan de interactie van twee krachten of vitale energieën, *yin*, het vrouwelijke, en *yang*, het mannelijke. Met de leer van Confucius heeft dit alles weinig meer te maken.

Confucius

Dit gewijzigde confucianisme leidde tijdens de Han-dynastie (ca. 200 v. Chr. – 200 na Chr.) tot allerlei uitwassen van waarzeggerij en prognosticisme. Hiertegen keert zich de rationalistische denker Wang Chong (27-97 na Chr.), een van de vermakelijkste auteurs van de late oudheid.⁵

Omstreeks 200 na Chr. viel het Han-keizerrijk uiteen en volgde een lange periode van verdeeldheid van het land (tot 589). In die periode komen geheel andere denkrichtingen op. Ten eerste een herleving van het taoïsme, dat reeds in de oudheid bestond (Laozi en Zhuangzi)⁶ en nu een wederopleving beleeft onder de naam *Xuan Xue*, of 'Leer van het mysterie'. Ten tweede is het de periode waarin het uit India afkomstige boeddhisme geleidelijk aan terrein wint onder de elite.

Vanaf 618 tot 906 regeert er weer één dynastie over China, de

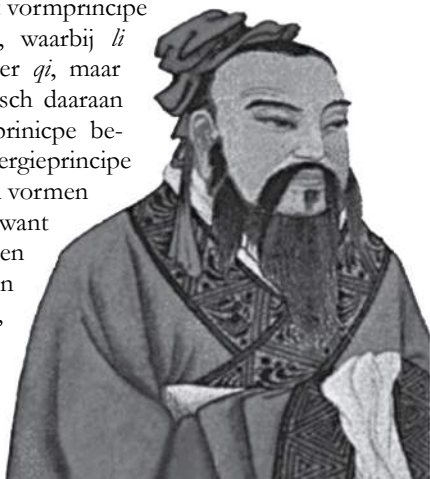
“Het medelijden dat elk mens van nature heeft met zijn medemensen is de wortel van medemenselijkheid.”

Tang, waarvan vooral de eerste helft in veel opzichten een gouden eeuw van de Chinese cultuur is geweest. De Tang-periode is vooral een bloeiperiode van het boeddhisme, met vele vooraanstaande boeddhistische filosofen en scholen. In dezelfde periode zijn er nauwelijks belangrijke confucianistische denkers. Na opnieuw een korte periode van verdeeldheid komt er weer een nieuwe dynastie, de Song (960-1278, vanaf 1126 werd Noord-China echter beheerst door een Toegoesische dynastie).

Wederopstanding

In de 11de eeuw beleeft het confucianistische denken een wederopstanding, die in het Westen bekend staat als neo-confucianisme, met een aantal soms nogal verschillende denkers die in nauw contact met elkaar stonden. Een hoogtepunt beleefde dit neo-confucianisme in de 12de eeuw met Zhu Xi (1120-1200), wiens commentaren op de klassieken (de zogenaamde *Vier Boeken*, dwz. De *Lunyu*, de *Mencius*, en twee kleinere werkjes uit de late oudheid, de *Grote Leer* en de *Doctrine van het Midden*) maatgevend zijn gebleven tot het einde van het keizerrijk in het begin van de 20ste eeuw.⁷ Het denken van de neo-confucianisten heeft veel elementen uit het boeddhisme overgenomen. Zhu Xi heeft een uitgebreide metafysica ontwikkeld, waarmee hij moest concurreren met de geraffineerde boeddhistische filosofie.

De twee belangrijkste elementen in het denken van Zhu Xi zijn *li*, patroon of principe, en *qi*, de ether of vitale energie. Alles in de wereld bestaat uit dit vormprincipe en dit energieprincipe, waarbij *li* niet kan bestaan zonder *qi*, maar toch in zekere zin logisch daaraan voorafgaat. Het vormprincipe bepaalt wát iets is, het energieprincipe dát iets is. Deze vormen vormen echter een hiërarchie, want iemand is niet alleen deze mens, maar een mens in het algemeen, een levend wezen, en een ding. Deze pyramide culmineert in het *Tajji* of *Hoogste Uiterste*, dat

Mencius

bovendien in alles aanwezig is. Door de studie der dingen kan men dus het *Tajji* achterhalen. Wie denkt dat Zhu Xi dus aanzet tot empirische studie heeft het mis: de oude meesters hebben alles al ontdekt, en men moet dus hun werken bestuderen. Reeds tijdens het leven van Zhu Xi bestond er tegenstand tegen zijn filosofie. Deze culmineert in het denken van Wang Yangming (1472-1529), de idealistische filosoof van het neo-confucianisme. In het innerlijk van de mens is reeds alles aanwezig, dus de sleutel tot het juiste is de verdieping in het eigen innerlijk. Wang Yangming komt daarbij dicht in de buurt van het zenboeddhisme.⁸

Wang Yangming was enige tijd ongehoord populair, in China, maar vooral ook in Japan. Vele van de volgelingen van Wang Yangming trokken zich terug in meditatie. Toen in 1644 China werd veroverd door de Mandsjoes, waar lang tijd verzet tegen was, oordeelde men dat de vreemde overheersing de schuld was van de aanhangers van Wang Yangming, die zich immers terugtrokken en zich niets gelegen lieten liggen aan het publieke belang.

Het confucianisme leeft

In de loop van de zeventiende en achttiende eeuw vindt er een wending plaats: men wil terug naar de ware betekenis van de klassieken en dat leidt tot vooral filologische en historische studies. De belangrijkste denker van deze periode is Wang Fuzhi (1619-1692), die zich keerde tegen het dualisme van Zhu Xi: de wereld is één geheel, maar verandert steeds, zodat er ook niet een onveranderlijk principe aan ten grondslag ligt.

De negentiende eeuw laat in het algemeen een stilstand van het Chinese denken zien. Het confucianisme is echter geenszins dood. Een van de belangrijkste hedendaagse confucianistische denkers is de in Amerika woonachtige Tu Weiming. Ook in China zelf leeft het confucianistische denken weer op, vooral vanwege de nadruk die het legt op familiezin en maatschappelijke verantwoordelijkheid.

PROFIEL

Dr. Karel van der Leeuw studeerde filosofie en klassiek Chinees aan de Universiteit van Amsterdam en promoveerde in 1988. Hij is vakdidacticus en onderwijsadviseur aan de afdeling Wijsbegeerte van de UvA en gespecialiseerd in confucianisme. Ook is hij medeoprichter van het Centrum voor Kinderfilosofie en de Europese Stichting voor Kinderfilosofie *Sofia*.

NOTEN

- 1 Een beknopt overzicht van de hele geschiedenis van het confucianisme is te vinden in zijn boek: *Confucianisme. Een inleiding in de leer van Confucius*. Amsterdam, Ambo, 2006.
- 2 Nederlandse vertaling: Confucius: *De gesprekken. Vertaald en toegelicht door Kristofer Schipper*, Amsterdam, Uitgeverij Augustus, 2014.
- 3 Nederlandse vertaling: Mencius: *Inleiding, vertaling en commentaar door Karel L. van der Leeuw*. Budel, Damon, 2008.
- 4 Van de omvangrijke *Xunzi* bestaat geen Nederlandse vertaling, er is echter wel een boek met essays over *Xunzi* en vertaalde fragmenten van zijn werk: Defoort, Carine, & Nicolas Standaert (red.): *Hemel en aarde verenigen zich door rituelen. Een bloemlezing uit het werk van de Chinese wijsgeer Xunzi*. Kapellen, Uitgeverij Pelckmans/Kampen, Kok Agora, 2003.
- 5 Van zijn 'Kritische essays' bestaat een oude Engelse vertaling: Wang Ch'ung: *Lun-Hêng.. Transl. from the Chin. by Alfred Forke*. New York, Paragon Book Gallery, 1962 (oorspr. 1907/1911).
- 6 Van de uiterst leesbare *Zhuangzi* bestaat een Nederlandse vertaling: Zhuang Zi: *De Volledige Geschriften. Het grote klassieke boek van het taoïsme. Vertaald en toegelicht door Kristofer Schipper*. Amsterdam/Antwerpen, Uitgeverij Augustus, 2007.
- 7 Van de grote compilatie van het neoconfucianistische denken door Zhu Xi bestaat een Engelse vertaling: Chu Hsi: *Reflections on Things at Hand. The Neo-Confucian Anthology. Transl., w. notes, by Wing-tsit Chan*. New York, Columbia Univ. Pr., 1967.
- 8 Een Engelse vertaling van zijn hoofdwerk: Wang Yang-ming: *Instructions for Practical Living and Other Neo-Confucian Writings. Transl., w. Notes, by Wing-tsit Chan*. New York, Columbia Univ. Pr., 1963.

HET BOEDDHISME: FILOSOFIE ALS EEN WEG NAAR BEVRIJDEND INZICHT

André van der Braak

Eén van de grootste levensbeschouwelijke en religieuze stromingen in het Oosten is het boeddhisme. Boeddhisme is wijd verspreid over heel Azië en is ook steeds meer in het Westen in opkomst. Dr. André van der Braak, hoogleraar Boeddhistische Filosofie aan de VU en zenleraar, vertelt over de verschillende boeddhistische stromingen.¹

In de boeddhistische denktraditie is de filosofie nog duidelijk een wijs-begeerte: het zoeken naar waarheid gaat vaak hand in hand met het verlangen om een bevrijdend inzicht te realiseren. Hoe zo'n bevrijdend inzicht wordt geconceptualiseerd verschilt echter bij verschillende boeddhistische scholen. In dit artikel bespreek ik eerst de benadering van het vroege Indiase boeddhisme, vervolgens die van het latere *mayahana*-boeddhisme ('het grote voertuig'), en daarna de benadering van zen. Ik sluit af met de ontmoeting van de zenfilosofie met het Westen.

Het vroege boeddhisme

In de vijfde eeuw v. Chr. was Siddhartha Gautama volgens de overlevering een prins die opgroeide in luxe en overvloed. Hij ontsnapte echter aan de gouden kooi van zijn paleis en werd een bosyogi. Zes jaar lang beoefende hij extreme ascese. Tenslotte verwierp hij die als een uiterste, en volgde hij de weg van het midden. Hij bereikte de verlichting door het bereiken van een bevrijdend inzicht, dat door hem wordt verwoord in zijn eerste prediking als de vier nobele waarheden:

1. Het bestaan wordt gekenmerkt door *dukkha*, vaak vertaald met lijden, maar een betere vertaling is "onbevredigend van aard". *Dukkha* verwijst naar de onrust en frustratie die het bestaan kenmerken.
2. De oorzaak van *dukkha* is begeerte.
3. Het is mogelijk om te komen tot een bevrijding van *dukkha* (*nirvana*).
4. Om tot *nirvana* te komen moet men de weg naar bevrijding bewandelen, het achtvoudige pad (de weg van het midden). Deze bestaat uit: juiste zienswijze, juist voornemen, juist spreken, juist handelen, juiste levenswijze, juist streven, juiste aandacht en juiste concentratie.

In latere boeddhistische teksten werd de rol van inzicht uitgebreid. Het gaat om een bevrijdend inzicht in de eerste nobele waarheid door middel van de ontwikkeling van heldere, wakkere aandacht (*sati*). Deze meditatietechniek staat aan de basis van de hedendaagse mindfulness-meditatie. In meditatie kunnen de drie karakteristieken van het bestaan worden ontdekt: de dingen zijn onbevredigend van aard, ze zijn vergankelijk, en er bestaat niet zoiets als een permanent zelf: wat conventioneel wordt aangeduid als persoon bestaat in werkelijkheid uit een verzameling van vijf onpersoonlijke processen:

lichamelijke processen, gevoel, waarneming, wil, en bewustzijn.

Niet alleen de persoon is een verzameling onpersoonlijke processen, de hele werkelijkheid is dat. Er is alleen maar een eindeloze keten van oorzaken en gevolgen. Deze keten wordt beschreven als de leer van het afhankelijk ontstaan. Deze causale keten vormt *samsara*, de kringloop van het bestaan, het telkens voortgaande rad van geboorte en wedergeboorte. Dit rad wordt in stand gehouden door *karma*, de natuurlijke wet van actie en reactie: goede daden hebben gunstige gevolgen, slechte daden ongunstige. *Karma* strekt zich uit over zowel het huidige leven als vorige en toekomstige levens. Deze wetmatigheid houdt de mens gevangen in *samsara*. Bevrijding van deze causale keten wordt *nirvana* (verlichting) genoemd.

Na de dood van de Boeddha ontstaat een boeddhistische scholastiek, met verschillende boeddhistische scholen. Deze scholen hebben allemaal een *abhidharma*: een verzameling filosofische traktaten die proberen om een wereldbeeld te schetsen waarin iedere vorm van zelf en substantiële identiteit radicaal wordt ontkend. De verschijnselen zijn slechts tijdelijke vormen van wat men *dharma's* noemt: niet-substantiële eigenschapsfactoren. De vergankelijke werkelijkheid ontstaat en blijft in stand door een proces van karmische causaliteit.

Bewustzijn wordt uitgelegd als een stroom van *dharma's* die voortdurend ontstaan en weer vergaan. Onze waarneming is te traag om dit ontstaan en vergaan op te merken. Daarom denken we dat de dingen blijvend bestaan, net zoals we een flickerende TL-buis permanent zien branden. Zoals de TL-buis stabiel licht lijkt af te geven maar in werkelijkheid vijftig keer per seconde fluctueert, of zoals een film bewegend beeld lijkt te tonen maar in werkelijkheid vierentwintig discrete frames per seconde toont, zo bestaat de werkelijkheid ook uit een voortdurende stroboscopische flikkering. De *abhidharma* toont letterlijk een flitsende werkelijkheid.

Door meditatie kan men als het ware de film vertragen en de individuele beeldjes gaan waarnemen. Zo kan men *arahant* worden, een ontwaakte die doorziet hoe de werkelijkheid echt in elkaar zit. Het beoefenen van de meditatie dient als een bevrijding van de aandacht, teneinde los te komen van vastgeroeste conditioneringspatronen.

Het mahayana-boeddhisme: de leegte voorbij alle denken

Vanaf de eerste eeuw v. Chr. duikt

een nieuw soort boeddhistische geschriften op: de *prajñāparamita*-sutra's. *Prajña* betekent wijsheid, *paramita* betekent vervolmaking of vervolmaakt. Het zijn dus de sutra's (geschriften met leringen van de Boeddha), waarin de vervolmaking van wijsheid, of de volmaakte wijsheid (ook wel: de wijsheid voorbij alle wijsheid) wordt beschreven. Deze wijsheid wordt omschreven als *sunyata*, leegte.

Volgens de *prajñāparamita*-sutra's bestaat er helemaal niet zoiets als het hoogste volledige inzicht, want dat is onuitsprekelijk. Dit te begrijpen levert oneindig veel meer verdienste op dan hoeveel verzaking of goede daden dan ook. En dit valt alleen maar te begrijpen door afstand te doen van alle concepten. De echte bevrijding ligt niet in het verlengde van de wereldse idealen, maar staat daar haaks op: ze is juist de bevrijding van ieder ideaal. De transcendent wijsheid is een paradigmawisseling. De traditionele boeddhistische monnik of non maakt nog deel uit van de wereld, want hij of zij streeft nog naar beloning, naar veiligheid en waardering. Maar al deze zaken zijn niets waard.

De *prajñāparamita*-sutra's verkondigen hun nieuwe wijsheid voorbij alle wijsheid eenvoudigweg. Ze doen geen enkele poging deze te beargumenteren. De tweede-eeuwse filosoof Nagarjuna (ca. 150–250) wil de visie van de transcendent wijsheid echter juist filosofisch onderbouwen. Het inzicht dat alles 'leeg' is kan doorbreken wanneer men ophoudt om overal substanties te zien, of liever gezegd, wanneer men beseft dat men weliswaar substanties ziet, maar er tegelijkertijd van doordrongen is dat ze er niet zijn. Zoals de zon op lijkt te gaan en een baan langs de hemel lijkt te beschrijven, terwijl we weten dat de zon niet echt om de aarde beweegt.

De term *sunyata* (leegte) betekent letterlijk 'de afwezigheid van *svabhava*', een term die lastig vertaalbaar is en zowel 'eigen wezen', 'substantie' als 'ware aard' kan betekenen. De dingen hebben geen eigen aard, ze bestaan niet onafhankelijk. Ons geloof in onafhankelijk bestaande substanties wordt voortdurend bevestigd door de taal, die immers spreekt over dingen alsof het bestendige objecten zijn. Als we zeggen dat een wandelaar wandelt, dan lijkt het alsof er twee dingen zijn: iemand die wandelt, en het feit dat hij wandelt. Maar in feite is er alleen maar een proces van wandelen. Er bestaat niet zoiets als een losstaande entiteit die het proces van wandelen uitvoert, een zelf dat wandelt. Ook causaliteit is een illusie, en uiteindelijk 'leeg': oorzaak en gevolg zijn conditioneringen van het verstand. De term *svabhava* heeft zowel een ontologische betekenis (de dingen zijn leeg van substantie) als een cognitieve betekenis (wijzelf projecteren voortdurend substantie in de dingen). De uiteindelijke bevrijding bestaat uit het doorzien van dit projectieproces, en het doorbreken van alle conditioneringen.

Nagarjuna trekt een radicale conclusie: ook verlichting, opgevat als doel van een pad naar wijsheid, is 'leeg'. In feite is er geen enkel verschil tussen *nirvana* en *samsara*. Volgens Nagarjuna is *nirvana* een fictie, net als *samsara*. *Nirvana* is geen object, geen ideale staat van zijn, maar simpelweg een ontwaken. Men ziet het spel van de wereld als een spel en investeert niet meer. De begeerte om te zijn of niet te zijn is weg. Het geloof dat er iets te verkrijgen of verliezen valt, is doorbroken.

Zen

Het *mahayana*-boeddhisme, met zijn opvattingen over de eenheid van *samsara* en *nirvana*, vond de meeste weerklank in China en

Japan. De bekendste van de boeddhistische scholen in het Westen is zen. Voor zen is de hoogste waarheid onbereikbaar voor het spreken en het denken. Zen benadrukt een directe, intuïtieve benadering van verlichting zonder het bestuderen van oude teksten of rationele reflectie. Lange meditatie, concentratie op *koans* (vaak raadselachtige verhalen over uitwisselingen tussen meesters en leraren), stokslagen: alles was erop gericht een explosieve doorbraak in de beoefenaar te bewerkstelligen. In zen valt alle onderscheid tussen heilig en profaan weg. 'Water dragen en hout kappen' is het devies. De alledaagse geest is niet verschillend van de verlichte geest.

Volgens de legende werd zen naar China gebracht door de Indiase patriarch Bodhidharma, die negen jaar lang met zijn gezicht naar een muur zat (volgens sommige vertalingen zat hij 'als een muur'). Bodhidharma wees een opvolger aan als tweede zenpatriarch, en zo werd de patriarchale successie een kenmerk van zen.

De zenschool benadrukt plotselinge verlichting. Iedereen bezit de boedhanatuur en is daarom al verlicht. Ook als er wolken voor de zon hangen schijnt de zon. Plotselinge verlichting is wanneer de wolken plotseling worden weggeblazen. Een andere metafoor is die van

rijp fruit dat van een boom valt als het tijd geworden is.

De Japanse zenfilosofie werd in de twintigste eeuw naar het Westen gebracht door de leden van de zogenaamde Kyoto-school. Zij probeerden om, in dialoog met Europese filosofen, op basis van het leegte-denken van het *mahayana*-boeddhisme een filosofie van de leegte te ontwerpen. Nishida Kitaro (1870-1945), de stichter van de Kyoto-school, probeerde in zijn filosofie het begrip 'leegte' te integreren in westerse raamwerken, om de zenervaring te interpreteren in fenomenologische en ontologische termen. Zijn leerling, Nishitani Keiji (1900-1990), probeerde juist om vanuit de crisis in het westerse zijnsdenken een brug te slaan naar oosterse raamwerken. Hij onderzocht in hoeverre het denken van de leegte een oplossing kon bieden voor westerse problemen. Nishitani woonde van 1937 tot 1939 in Freiburg de colleges bij van Heidegger over Nietzsche. Met deze twee filosofen gaat hij dan ook vooral de dialoog aan in zijn werk. Nishitani's werk is in de tweede helft van de twintigste eeuw zeer invloedrijk geweest, met name voor degenen die een dialoog tussen westerse en niet-westerse filosofie en theologie voorstaan. Zijn werk is voortgezet door zijn leerlingen Masao Abe (1915-2006) en Ueda Shizuteru (geb. 1926).

PROFIEL

Dr. André van der Braak is hoogleraar Boeddhistische Filosofie aan de VU en zenleraar. Hij promoveerde in 2004 op Nietzsche aan de Radboud Universiteit Nijmegen, en is nog steeds actief in de Nietzsche *research group*. Zijn meest recente publicatie is getiteld *Nietzsche and Zen, Self-overcoming without a Self*.

NOTEN

1 Dit stuk is gebaseerd op twee eerdere artikelen: (2010) *De Indiase wijsheidstraditie—de weg van de jnana yogi*, in: *Filosofie*, jrg 20 nr. 6, nov/dec, pp. 4-11 en (2014) *Oosterse Filosofie*, in: Frank Meester, Maarten Meester en Natascha Kienstra (red.), *Durf te denken! Tekstboek*. HAVO (Amsterdam: Boom), pp. 130-149.

*Tijdens het FUF Open Podium straalden deze gedichten al in De Gedichtengalerij
en werden ze prachtig voorgedragen door hun respectievelijke auteurs.
Maar gesproken woorden vervliegen,
dus nu presenteren we ze hier, gevangen op papier.*

Dromen

Dromen zijn overbodig
Wanneer de wereld aan je voeten ligt
Alleen in nood zijn ze nodig
Wanneer je ervoor zwicht

Sluit niet de ogen
Maar kijk eens naar jouw werkelijkheid
Kun je de dingen werkelijk dogen?
Waarvan krijg je werkelijk geen spijt?

Elina de Vries

Verzoek

Ik heb mijn woorden laten rijpen
pas mijn bek opengetrokken
toen de schaamte met de twijfel
en de echo was vertrokken

Sloeg mijn vuisten op de tafel
en heb stilletjes gefluisterd
schreeuwen heeft geen zin
als er niemand is die luistert

Maar mijn woorden bleven steken
ergens achter in mijn keel
ik verslikte mij en kuchte
't werd mij allemaal te veel

Maar ik kon niet langer wachten
en bracht zwetend mijn verzoekje
"als er echt niemand meer hoeft,
mag ik dan het laatste koekje?"

Felix Bernet Kempers

Jung

Het loofbos is gepland geplant
een matrix van even getallen
wandelaars zijn niets anders gewend
dan een fraai bos gedeeld door allen.

Houten zuilen dragen een groene koepel
de zeef die enkel helder licht doorlaat
bij luwe koelte dansen de feetjes soepel
in het met hekken beschermde reservaat.

Het rechte pad van zacht grint verbindt
knerpend de huisjes; een broodspoor
blijkt hier onnodig. Dit is niet het labyrint
waar Ariadne haar dromen verloor.

Voor de meesten is het woud een waarlijk Eden
vrij van zorgen, rein en ongeschonden
doch, degenen die haar overdag betreden
zullen haar verborgen aard nooit doorgronden.

Want wanneer de warme lach van de zon verdwijnt
dan huilen de wolven, herauten van de nacht
voor de honende maan, die op haar plaats verschijnt
goede wezens vluchten; trollen vergaren kracht.

De broos geworden bladeren dwarrelen
naar benee, waar zij verbrijzelen. Woeste
wortels woekeren over, grijpen en scharrelen
verstrooien het grintpad, dat zij verwoesten.

De argonauten stranden op de Doolrotsen
Roodkapje verdwaalt en komt nooit bij oma aan
olleke anorexia dwingt zich tot kotsen
Perseus versteend en blijft eeuwig zo staan.

En als moedertje zon ons dan eindelijk
komt verlossen van de nacht; de maan verjaagt
toont zij ons de chaos en het puin, pijnlijk
zichtbaar voor wie zich te vroeg in het bos waagt.

Overdag het licht en de wandelaars,
des nachts het duister en de dwalers
de dagjesmensen en de afdalers
de wiskundigen en de tovenaars
allen tolleren tussen orde en chaos
want zo gaat dat, in ons loofbos.

Maarten Jansen

VAN NATUURKUNDE NAAR FILOSOFIE, EEN VANZELFSPREKEND PROCES

Janneke van Lith

In deze rubriek vraagt De Filosoof docenten om iets te vertellen over hun studententijd. Deze keer is dr. Janneke van Lith aan het woord. Hoe zag haar studententijd eruit toen zij aan De Uithof studeerde en zij gegrepen werd door de grote fundamentele kwesties? Janneke is natuurkundige en werd filosoof, hoe is dit gegaan?

Als leerling in vwo-5 was het voor mij al duidelijk dat ik Natuurkunde wilde gaan studeren, en ook dat ik daarvoor niet ver weg wilde van mijn woonplaats Bilthoven. Ik organiseerde mijn eigen meeloopdag door in de herfstvakantie met een aantal vrienden die in Utrecht Natuurkunde studeerden mee te gaan naar een gevorderd college Quantummechanica (waaruit ik alleen opstak dat een college is als een voetbalwedstrijd: tweemaal drie kwartier, en een pauze van een kwartier). Ik bestudeerde de studiegids van de opleiding aandachtig, en vond de afstudeerrichting ‘Geschiedenis en Grondslagen van de Natuurkunde’ er erg aantrekkelijk uitzien. Ik bezocht een open dag, waar de rondleiding door de laboratoria toevallig werd geleid door een student die ook deze afstudeerrichting deed – al verzuimde hij mij te vertellen dat deze richting in Nederland alleen aan de UU bestond. Ook bezocht ik een voorlichtingsbijeenkomst van de opleiding Wijsbegeerte, maar zodra ik daar vertelde dat mijn keuze voor Natuurkunde al gemaakt was, en ik alleen wilde weten wat ik daarnaast nog aan filosofie zou kunnen doen, was mijn gesprekspartner niet meer in mij geïnteresseerd. Ze draaide zich om, en ging anderen te woord staan. Ik heb achteraf trouwens een sterk vermoeden wie deze voorlichtster geweest moet zijn (collega’s mogen meermalen).

Zo startte ik in 1990 dus mijn doctoraalopleiding Natuurkunde aan de UU. De eerste twee jaren speelden zich af in Trans I (nu: het Ruppertgebouw). Het was hard werken, maar dan vooral tijdens de hoorcolleges, werkgroepen en practica, die in totaal zo’n 30 uur per week in beslag namen. Ik denk dat ik geen enkel college gemist heb. Thuis studeren gebeurde alleen kort voor de tentamens.

De jaren erna speelden zich af in het Buys Ballot Laboratorium. En hoewel ik de natuurkunde- en wiskundevakken uit de eerste twee jaar met veel plezier had gedaan, werd ik door de colleges Grondslagen van de Natuurkunde voor het eerst echt gegrepen. Hier draaide het niet meer om het correct kunnen maken van sommen, maar werd recht gedaan aan mijn oorspronkelijke motivatie om Natuurkunde te gaan studeren! Hier kwamen de grote kwesties aan de orde: de aard van de werkelijkheid, en van onze kennis daarover! En deze kwesties kon je op een precieze, vakinhoudelijke manier bestuderen, met gereedschap uit de natuurkunde, wiskunde, wetenschapsfilosofie en logica. Ik volgde vakken over de grondslagen van de quantummechanica,

de relativiteitstheorie, en een pittig seminar over *A primer on determinism* van John Earman. Het onderwijs was kleinschalig – zo was er een cursus van Jos Uffink over de grondslagen van het waarschijnlijkheidsbegrip die ik uiteindelijk met slechts één medestudent volgde. Toen deze een keer ziek was, werd het college nog steeds in hoorcollegevorm gegeven, met de docent schrijvend op het bord (wat nog net iets minder absurd is dan het verhaal over de wetenschapsfilosoof Jon Dorling, die ooit een lezing gaf terwijl er helemaal geen publiek was komen opdagen).

Wat ook hielp, was dat er een fantastische groep docenten en medestudenten was, en een sfeer van saamhorigheid. Studenten die aan hun scriptie werkten kregen een werkplek op een kamer van de staf. En er waren soms etentjes bij docenten thuis. Zo herinner ik mij een bijeenkomst bij Dennis Dieks thuis, waar een hilarische sketch werd opgevoerd over de paradoxen waarin je terecht komt als tijdreizen mogelijk is – de sketch volgde de argumentatie uit een artikel van Michael Dummett over dit onderwerp.

Van een bijvak Filosofie kwam het niet. Zoveel ruimte was er trouwens ook niet om vakken buiten de eigen faculteit te doen. Wat dat betreft had ik liever in het huidige systeem gestudeerd. En ook de kwaliteit van de voorlichting is inmiddels wel verbeterd!

Belangrijk voor mijn latere carrière was een nieuwe cursus die Jos Uffink gaf over grondslagen van de statistische fysica (de cursus over waarschijnlijkheid was inmiddels wegens te weinig belangstelling afgeschaft). Er was geen goed boek beschikbaar, en we spraken af dat ik samen met een medestudente onze aantekeningen bij de colleges zou uitwerken tot een collegedictaat, in plaats van tentamen te doen. Zo geschiedde, en het resultaat viel zodanig in de smaak dat ik door kon als AIO op een gerelateerd onderwerp. Als AIO gaf ik colleges Wetenschapsfilosofie, maar mijn omscholing tot filosoof kreeg pas echt gestalte tijdens verblijven in Cambridge, Pittsburgh en Oxford, waar ik o.a. colleges bezocht van John Earman, John McDowell en Bas van Fraassen. En later heb ik –uiteraard!– nog veel bijgeleerd van de collega’s bij Wijsbegeerte, en door het geven van onderwijs. De overgang van de natuurkunde naar de filosofie is voor mij echter altijd een geleidelijk en vooral vanzelfsprekend proces geweest.

**“Mijn omscholing tot filosoof
kreeg pas echt gestalte tijdens
verblijven in Cambridge, Pittsburgh
en Oxford.”**

OOSTERSE FILOSOFIE IN UTRECHT: WAAROM NIET?

Wij vroegen ons bij de redactie af waarom het aanbod van cursussen met betrekking tot Oosterse filosofie aan de Universiteit Utrecht niet groter is dan het nu is. We legden deze vraag voor aan prof. dr. Paul Ziche, directeur van de School Filosofie en Religiewetenschap. Uit zijn antwoord blijkt dat we onze eigen vraag ('Waarom niet?') moeten begrijpen als een retorische: er zijn zeker mogelijkheden om je kennisover Oosterse filosofie uit te breiden, je hoeft slechts te vragen.

Beste redactie van *De Filosoof*,

Jullie hebben mij gevraagd wat de redenen zijn waarom in ons curriculum zo weinig aandacht wordt besteed aan Oosterse filosofie, en of hier misschien ideologische redenen achter zitten. Interessante vraag - wij staan, op het niveau van onderzoek, uitwisseling van studenten, accommoderen van PhD-studenten, in nauw contact met een aantal vooraanstaande Chinese universiteiten, en er zijn nu ook contacten met Japan geïnitieerd. Waarom dan niet ook in het curriculum?

Het eenvoudige antwoord is: elke opleiding moet bij het samenstellen van een curriculum keuzes maken, net zoals elk onderzoeksinstituut een eigen en noodzakelijk ook selectief profiel heeft. Wij omschrijven onze expertise als een "analytische oriëntatie, in een niet-dogmatische zin", en proberen om het onderwijs aan te laten sluiten bij ons onderzoek, met het idee dat op deze wijze de studenten het kwalitatief beste onderwijs kunnen krijgen. Geen opleiding kan alles bieden, en dan zijn heldere keuzes onzes inziens de beste manier om vorm te geven aan onderwijs (en onderzoek). Hoewel wij een in nationale vergelijking groot departement zijn, bestrijkt ons onderwijs niet eens alle grootte binnen de Westerse filosofie. De vernieuwde BA-structuur maakt daarboven de ruimte voor een major kleiner, en dwingt tot nog explicietere keuzes.

Het eenvoudige antwoord hoeft echter niet het definitieve antwoord te zijn. Ik vind het best denkbaar dat wij - mits wij de nodige expertise in huis hebben of binnen kunnen halen - ook meer aandacht besteden aan thema's uit de niet-Westerse filosofie. Meer samenwerking met universiteiten in China en Japan zal ook meer uitwisseling van docenten, en meer relevante kennis bij onze eigen docenten betekenen; meer samenwerking met de collega's van religiewetenschap en Islam en Arabisch kan expertise toevoegen. Ik vind het de moeite waard om te overleggen waar in het curriculum er ruimte is voor dergelijke thema's (bijv. in het verdiepingspakket 'Wat is de mens?', in de contextvakken, of in de inleidende geschiedenisvakken).

Samenvatting en *bottomline*: een opleiding kan niet alles bieden, en het ideaal van docenten die experts zijn op het gebied waarover zij doceren heeft voor ons een grote waarde. Als wij meer expertise binnen kunnen krijgen, extern of intern, is een uitbreiding van het programma denkbaar, maar ook dat moet zo worden georganiseerd dat het profiel en de leerlijnen van de opleiding duidelijk blijven. Aan de andere kant: onze contacten met Oosterse universiteiten bieden de studenten mogelijkheden om ook zelf aan de slag te gaan met onderwerpen buiten ons kerncurriculum (denk aan de workshops die wij samen met collega's uit China hebben georganiseerd, de mogelijkheid om een tijd aan een universiteit in China of Japan te studeren, en dergelijks - jullie hebben op de *Philosophers' Rally* laten zien wat er allemaal al kan). Maak gebruik van deze mogelijkheden, en blijf vooral naar ons toekomen als jullie aan de slag willen gaan met deze thema's.

WAT MOET EEN FILOSOOF IN DE POLITIEK?

Ronald van Raak

‘Wat kun je ermee worden?’ Deze vraag klinkt iedereen die Wijsbegeerte studeert waarschijnlijk bekend in de oren. Het antwoord is niet eenduidig. Filosofen kunnen overal belanden, zoals we in de voorgaande edities al zagen: van bedrijfsleven tot journalistiek. Ook in de politiek zijn er veel filosofen te vinden. De Filosoof vroeg SP-politicus Ronald van Raak, die in 1996 zijn studie Wijsbegeerte aan de Erasmus Universiteit Rotterdam afrondde, welke rol zijn filosofische achtergrond speelt bij zijn huidige werkzaamheden. Hoe is het om zowel politicus als filosoof te zijn?

Filosofie is liefde voor de waarheid, politiek is strijd om de macht. Wat moet een filosoof in de politiek? Ik kom in de politiek weinig filosofen tegen. Wel veel historici, veel politicologen, ook veel economen – helaas. Na mijn promotie in 2000 ging ik aan de slag bij het Wetenschappelijk Bureau van de SP. In 2003 werd ik benoemd in de Eerste Kamer, in 2006 gekozen voor de Tweede Kamer. Ik ben politicus, maar ook filosoof. Daar heb ik veel voordeel van.

Denken in perspectieven

Allereerst door een specifieke vaardigheid die je als filosoof leert: het denken in perspectieven. Leren kijken vanuit het perspectief van een ander, of vanuit een andere ideologie. Proberen te begrijpen waarom voor een ander iets logisch, overtuigend en waar is. Je leert ook retorische trucs onderkennen. In de Tweede Kamer, de plek waar in ons land de belangrijkste debatten worden gevoerd, is eigenlijk heel weinig aandacht voor retorica. Dat geldt nog meer voor het helder definiëren van begrippen.

Meer filosofie in de politiek lijkt me heel belangrijk. Maar het bestuur in handen geven van filosofen, zoals Plato wilde, lijkt me geen goed idee. Politiek is veel meer dan redeneren, meer dan een helder gebruik van begrippen. Zoals zoeken naar praktische oplossingen voor praktische problemen. Mensen overtuigen, dingen voor elkaar krijgen, verantwoording afleggen.

Filosofen zijn geen betere politici, maar een studie Filosofie is wel bijzonder handig. Bij de SP werken veel filosofen. Ik weet niet of dat toeval is. De SP is een praktische partij: ‘Niet lullen, maar poetsen’, maar het is ook een ideologisch bevlogen partij, die handelt vanuit een uitgesproken ideologie. Dit maakt de partij in ieder geval voor mij aantrekkelijk.

De studie Filosofie is ook voor mij persoonlijk heel belangrijk geweest. Ik kom uit een arbeidersgezin, mijn vader en moeder hebben alleen lagere school gehad. Voor mij betekende studeren een stap zetten in een andere wereld, die veel meer mogelijkheden bood, meer vrijheid om mijn leven in eigen hand te nemen.

Filosofie is geen beroep

‘Gezocht: filosoof. Voor een riant salaris.’ Die advertenties zie ik zelden. Filosofie is geen vak, filosoof is geen beroep. Een studie Filosofie geeft je in sommige opzichten zelfs een achterstand: veel andere mensen hebben wel een vak geleerd. Zij weten wat ze zullen worden, hun toekomst ligt veel meer vast.

Filosofie is ook geen beschermde titel. Ik werd al ‘filosoof’ genoemd, lang voordat ik filosofie ging

studeren, bij ons in Hilvarenbeek, een dorp in Brabant. Omdat ik anders was, altijd vreemde vragen stelde en vaak dingen anders bekeek. Misschien is dat wel het aardigste van filosofen: dat we iets eigenaardigs hebben. Een eigen aard. En daarom in elk beroep onze eigen weg moeten zien te vinden.

“Gezocht: filosoof. Voor een riant salaris.’
Die advertenties zie ik zelden.”

PROFIEL

Ronald van Raak is Tweede Kamerlid voor de SP. Onlangs verscheen zijn boek *Op zoek naar ons*, waarin hij door de ogen van denkers als Aristoteles, Spinoza, Marx en Freud kijkt naar actuele problemen.

Bron: SP

A DAY AT THE MUSEUM: INFORMATION AND REPRESENTATION

Samuel D. Taylor

Samuel Taylor, Research Masterstudent Philosophy, is bezig met een onderzoek naar de relatie tussen informatie en representatie. Op wat voor manieren kunnen we de wereld representeren en welke informatie wordt daarmee overgedragen? Hij vertelt De Filosoof over zijn bevindingen.

According to the official website, a visit to the NEMO Science Centre in Amsterdam promises to awaken curiosity and engender the development of a new perspective of the world. To achieve this effect, each visitor is invited to peruse a collection of exhibitions designed to inspire a feeling of awe at the insights made possible by modern science and technology. Examples of such exhibits include: a large plastic model of the double helix structure of DNA, a metre-wide foam cross section model of the human cell, and an eight-metre-long model replica of the Erasmus Bridge in Rotterdam scaled down to one hundredth its actual size.

Accompanying every exhibit is an exhibit description – a short explanation of what is being exhibited and how the exhibit is supposed to give us a greater understanding of the world. This description is intended to impart *information* about the exhibit in a way that is accessible for those who may not have previously been acquainted with the relevant theories in genetics, biology, or engineering. As someone who has received some basic education in these sciences, however, one finds that practically all of the information imparted by the exhibit description can be obtained by simply engaging with the exhibits themselves. That is, by studying the features of the exhibits and recalling how a particular theory in, say, biology, accounts for those features. And this raises an interesting philosophical question, namely: how is it possible that both the exhibit and the exhibit description – two completely distinct objects – are able to impart the very same information?

In contemporary philosophy, a typical answer to this question may go something like this: “Because both the exhibit and the exhibit description refer to, or are about, the same thing.

In other words, because both are *representations* of the same aspect of reality.” But does this answer really help? It seems not, because it merely pushes our original question back so that it becomes: how do representations impart information about whatever they represent? That is to say, in the terms of the NEMO example above: how exactly is a stylised piece of foam, plastic, metal etc., or a collection of symbols arranged on a plaque, able to impart information about DNA molecules, the composite cells of our bodies, or a bascule bridge found in the second largest city in the Netherlands?

To respond to these kinds of questions, one could argue that representations obtain as a result of a relation between the representing object and the thing represented. On this account, the plastic model of DNA at NEMO would represent molecules of DNA in virtue of a relation (i.e. isomorphism, homomorphism) that obtains between the plastic model and the molecules of DNA themselves. Following from this, one could argue that it is as a consequence of this relation that a representation is able to impart information about whatever it represents. But this account, although *prima facie* promising, is not without its problems. The most troubling being that a great number of representations previously thought to be informative have turned out to be cases of misinformation (Think of Ptolemy’s geocentric model of the cosmos or the phlogiston theory of heat, for example). Thus, the relational account of representation is powerless to determine where and when putative representations fail to represent. And this, then, would bring into jeopardy the informative authority of every exhibit and exhibit description found at NEMO, because there would be no way to ensure that they too are not cases of representational failure.

So does this force us to accept that we have no principled way to identify when and where a representation accurately informs us about the world? Any answer to this question must deal with one final ambiguity: it must give an account of what information *is* and what it means for a representation to be informative in the first place. My upcoming research will be focused on precisely this last topic, but at this stage I have no clear cut answers to give. Instead, I will finish by briefly problematizing the current debate about informational representations.

In the literature one finds that representations are often conceived of as repositories of information. That is, as those things which carry or contain information about whatever it is that they represent. For those who accept this picture, representations are taken to be a kind of conduit through which information is transmitted and received. But does this

picture get things right? I'm not sure. How, for example, are we to mark the difference between information and informational representations on this picture? Both, it seems, share the same semantic properties (content, reference, truth-value?) and are intricately bound to the cognitive activities of human agents.

Moreover, both must be exemplified by a particular object (take the exhibits at NEMO as an example, but an article in a newspaper would also suffice). It would not surprise me, therefore, if information and representation are simply two names

**“It would not surprise me if
information and representation
are simply two names
given to the way that we, as
informational and representational beings,
find and design our place in reality.”**

given to the way that we, as informational and representational beings, find and design our place in reality. Clearly, this account remains to be fleshed out. But if it could be made to work, then a day out at NEMO could be conceived of as one particular instantiation of our making use of informational representations to simultaneously shape and discover our understanding of the world.

Scale model of the Erasmus bridge, NEMO science centre Amsterdam

FILOSOFIE IN LEUVEN

Emma Moormann

In de rubriek Stedentrip vraagt De Filosoof elke editie een Wijsbegeertestudent om te vertellen hoe het is om Wijsbegeerte te studeren in een andere stad. Deze keer gaan we bij onze zuiderburen op bezoek. Emma Moormann vertelt over haar ervaringen bij het Hoger Instituut voor Wijsbegeerte in Leuven.

Ik voel me vereerd jullie iets te mogen vertellen over de studie Filosofie in Leuven, de leukste studentenstad van de Benelux. Ik ben na drie jaar nog steeds ontzettend blij dat ik gekozen heb voor Filosofie in Leuven, en dat is maar goed ook, want ik ben ervoor uit Nederland gekomen.

De grootste troef van Leuven is ongetwijfeld de faculteit, het Hoger Instituut voor Wijsbegeerte. Toen ik enkele jaren geleden op de open dag kwam viel de gemoedelijke, haast huiselijke sfeer me al meteen op. Een praatje maken met wat proffen of zelfs de decaan was de normaalste zaak van de wereld. Oudere studenten gingen bijna amicaal om met hun professoren en de proffen kenden de namen van hun studenten. Die gemoedelijke sfeer kan deels verklaard worden door het feit dat het HIW een relatief kleine faculteit is. Vergeleken met de faculteit Rechten of Geneeskunde althans, want we hebben wel de meeste filosofiestudenten van de Lage Landen. Naast de Nederlandstalige opleiding biedt het HIW ook een volledig Engelstalige opleiding aan, waar studenten van over heel de wereld op af komen. Ook het prachtige gebouw en het feit dat de faculteit echt een oase in het centrum vormt helpen mee aan de fijne sfeer.

Waarom komen die Chinezen, Amerikanen en zelfs Nederlanders dan naar Leuven? De focus ligt hier op continentale filosofie. Er zijn in het bijzonder veel onderzoekers bezig met fenomenologie, omdat het Husserl-archief zich aan ons instituut bevindt. Dit archief met de manuscripten van Edmund Husserl trekt nog steeds veel fenomenologen aan. Hoewel de continentale filosofie het HIW kenmerkt, is er ook een onderzoekscentrum voor analytische filosofie en logica. De proffen hebben soms uitgesproken voorkeuren en kunnen tijdens de lessen wel eens meer of minder genuanceerde kritiek op elkaar hebben. Zo blijven de lessen levendig!

Inhoudelijk wordt de studie Filosofie in Leuven vooral gekenmerkt door de opties. Je kunt je studie Filosofie hier combineren met negen andere studies waaronder Psychologie, Rechten en Politicologie. Na een schakelprogramma van maximaal 60 studiepunten (dus hooguit een jaar studeren) kun je doorstromen naar de master van je keuze. Daarnaast is er nog

de optie 'Algemene Wijsbegeerte', die ik zelf volg. Hierbij mag je vakken van allerlei opleidingen combineren en heb je veel keuzevrijheid. Ik ben heel blij dat ik deze opleiding gekozen heb, want in ieder vak heb ik al wel verbanden kunnen leggen met mijn hoofdstudie.

Ook in Leuven hebben we een studievereniging: de Nieuwe Filosofische Kring, oftewel NFK. We doen niet aan ontgroeningen en contributie. Iedereen die zich inschrijft

als student Wijsbegeerte is automatisch lid. Het praesidium van de Kring, bestaande uit ongeveer twintig mensen, organiseert allerlei activiteiten. Een galabal, een kerstfeest (waar ook de proffen aanwezig zijn), een studiereis, broodmaaltijd, debatten, filmavonden, voetbalploegen, exposities, noem het maar op! Daarnaast publiceren we *de*

Wijzer, ons kringblad, en is NFK verantwoordelijk voor de onderwijsvertegenwoordiging. Enkele studenten zetelen zowel in de studentenraad van heel Leuven als in de facultaire raden. We hebben meer inspraak dan in Nederland, maar de situatie is niet altijd ideaal. NFK heeft dan ook steun betuigd aan de actievoerders van de Nieuwe Universiteit, waarvan er vast ook een paar aan jullie faculteit te vinden zijn.

Om eerlijk te zijn speelde NFK nog niet echt mee in

mijn beslissing om naar Leuven te komen. Mijn filosofieleerhad mij Leuven aangeraden omdat er grote filosofen werken en gewerkt hebben (Herman De Dijn, Paul Moyaert, Arnold Burms, Patricia Demartelaere). Niet alleen de sfeer op het instituut, maar ook die in de stad hebben me overgehaald. Leuven is een bruisende studentenstad (bijna de helft van de inwoners is student) met een rijke geschiedenis. Alle *fakebars* (faculteitsbars, gerund door studieverenigingen), winkels en faculteiten liggen dicht bij elkaar,

waardoor je alles te voet kunt doen. Pas op: zeg niet dat je alles kunt lopen, want dan zal een Belg je raar aankijken. Lopen betekent hier hardlopen, en op donderdagavond gaan we niet uit, maar op *café*. Na zo'n avond ga ik terug naar mijn *kot*. De studieperiode voor de examens heet *de blok* en wie een vak niet haalt, is *gebuisd*. Die talige verschillen voegen net dat laatste beetje charme toe aan het studeren van Filosofie in Leuven.

“Er zijn in Leuven in het bijzonder veel onderzoekers bezig met fenomenologie, omdat het Husserl-archief zich aan ons instituut bevindt.”

STUDEREN IN MÜNCHEN: BAYESIAANSE EPISTEMOLOGIE EN OKTOBERFEST

Jacco Oosterhuis

Jacco Oosterhuis, Research Masterstudent Philosophy aan de Universiteit Utrecht, verruilt dit studiejaar het Janskerkhof en de Drift voor München, waar hij vakken volgt aan het Munich Center of Mathematical Philosophy en ook zijn scriptie schrijft. Hij deelt zijn ervaringen met De Filosoof.

Als ik aan Duitse filosofie denk, denk ik toch snel aan Hegel, Schelling, Heidegger, Habermas, en al die andere filosofen die ik eigenlijk helemaal niet mag. (Kant noem ik bewust niet omdat ik niet weet of ik hem mag. In ieder geval ben ik niet zijn grootste fan). Aan de Ludwig-Maximilian Universität (LMU) wordt bij de faculteit Filosofie dan ook vooral veel van deze heren gelezen en gestudeerd. Heel analytisch gericht is het niet, in tegenstelling tot mijn interesses. Ik studeer dan ook eigenlijk helemaal niet aan de normale faculteit Filosofie van het LMU, maar aan het kleine departement Munich Center of Mathematical Philosophy. Hier wordt de master Logic and Philosophy of Science gegeven, en hier wordt echte filosofie beoefend.

Dit departement is grotendeels onafhankelijk van het departement Filosofie en een heel levendig onderzoeksinstituut met heel veel PhD's en postdoc-onderzoekers. Dit merk je ook als student, aan de (belachelijk) grote hoeveelheid lezingen—work in progress, lunchlezingen, maar ook voorname filosofen van andere universiteiten—die elke week gegeven worden. Het is onmogelijk naar alles te gaan. Overigens zijn een groot deel van deze lezingen ook terug te kijken via iTunes U.

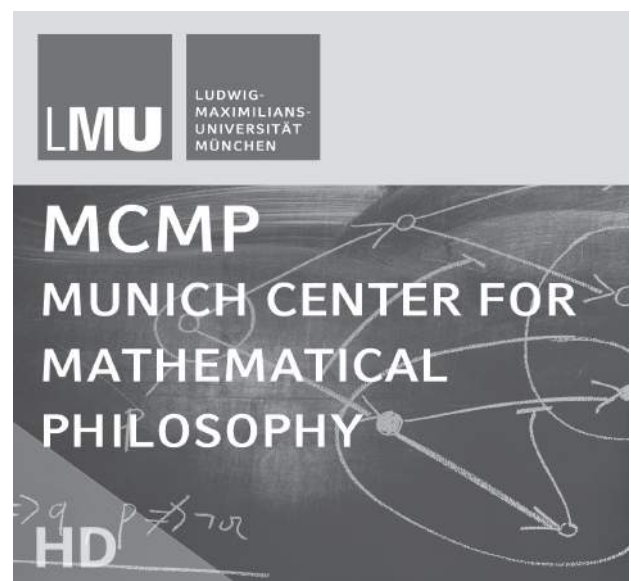
Naast deze lezingen is het aanbod cursussen ook overweldigend met heel veel verschillende vakken in verschillende onderwerpen:

wetenschapsfilosofie, mathematische logica (semantiek en proof theory), filosofische aspecten van logica, Bayesiaanse epistemologie, en nog meer onderwerpen. Ideaal voor mij, aangezien ik de laatste jaren steeds meer in formele filosofie geïnteresseerd raakte. Vooral door formele Bayesiaanse epistemologie ben ik heel erg geboeid. (De lezers geïnteresseerd in theoretische filosofie vinden dit waarschijnlijk heel tof, de anderen begrijpen niet waarom dit aantrekkelijk kan zijn.)

“Inschrijven voor vakken bestaat hier eigenlijk niet, waardoor je gewoon naar alle vakken gaat die jou interesseren en een hoop laat vallen in de loop van het semester.”

Een ander tof aspect—gedeeltelijk ontstaan door slechte inschrijfsystemen, geloof ik—is dat inschrijven voor vakken eigenlijk niet bestaat, waardoor je gewoon naar alle vakken gaat die jou interesseren en een hoop laat vallen in de loop van het semester. Dit zorgt er wel voor dat je snel te veel cursussen gaat volgen.

Dan nog de stad: jullie hebben vast wel gehoord van het Oktoberfest? Juist, dat is München, en dat is de cultuur: veel bier drinken. Doen ze overigens ook goed, met goed bier: Paulaner weißbier komt o.a. uit München (en wordt in Utrecht voor drie à vier keer de lokale prijs verkocht). Het echte studentenleven in de stad ervaar ik alleen niet als heel levendig, en moet je even voor zoeken.

BESTUURSSTUKJE, DERDE EDITIE

Lucas van Opstal

*Ook deze editie vertelt de voorzitter van de FUF, Lucas van Opstal,
wat er allemaal gebeurd is bij de FUF.*

Is het dan alweer zo lang geleden? Waanzin! Lieve FUF, in het vorige stukje dat ik schreef, anticepeerde ik nog volop op het MidYearsUitje dat er toen aan zat te komen. Maar dat is toch ook nog maar net geweest?

Als ik erbij stilsta, vliegt de tijd. “Well, there’s your problem!” grinnikt een flauwe lezer tegen zichzelf, warm en veilig onder de vleugels van anonimiteit. Chapeau.

Maar het punt is: voor je het weet, zijn er weer zat dingen gebeurd. Willen jullie daarover horen? Ik wil er ook best wel over vertellen. Mijn hoofd zwemt nog rond in de belevenis van het Open Podium, dat op het moment van schrijven nog maar net is afgelopen, maar ik zal de hoogtepunten van het afgelopen blok proberen met enige continuïteit af te gaan. Dus allereerst: het MidYearsUitje.

Het MidYearsUitje wordt natuurlijk gemaakt tot wat het is door de leden van de FUF, maar het was een interessante ervaring vanuit het standpunt van de organisatie en hoeveel er wel niet speelt achter de schermen. Grote problemen zijn er niet geweest, maar ik schoot wel tekort om één specifieke uitdaging het hoofd te bieden: de locatie geheimhouden.. Jawel, dankzij een flexibele opvatting van concepten als privacy zijn enkele leden erin geslaagd om vooraf de locatie te ontfutselen. In alle vroegte stonden Giordano, Joost, Gaby en Jan Willem al op de stoep van de locatie. Leuk voor ze, maar ze mogen blij zijn dat het weer mild was: houdt de roes van die overwinning je warm voor een dichte deur in januari?

Een markant moment in het FUF-jaar was natuurlijk het gala! Daar kan ik kort over zijn: ik was er niet bij. “Maar Lucas,” hoor ik je denken, “laat je zomaar een kans voorbijgaan om te flaneren in smoking?” Ja, tja. Je hebt niet alles in de hand. Pech.

Ik heb ook een groot gedeelte van de vereniging kunnen vermaken op de ALV met mijn poging een kathedraal de grond in te hameren. Helaas werd bij deze Herculeaanse stunt mijn arm zodanig moe dat ik een groot deel van mijn strongman-act maar heb staan praten, om dit falen te maskeren. Ik denk dat ze erin traptten! Volgende ALV maak ik het goed door een kopie van *Kritik der Reinen Vernunft* doormidden te scheuren.

19 maart, de dag van gisteren, heeft ondergetekende ook nog eens laatkomers teleurgesteld door de eerste act op het Open Podium te verzorgen. Niet getreurd, de FUF heeft zich op deze avond weer eens van haar vele beste kanten laten zien. Ik zal niet liegen: ik word er altijd een beetje week van, diep van binnen. Iets aan jullie creativiteit, humor en wil om het te delen maakt me zowel sentimenteel als baldadig. Ik kan niet wachten op de volgende editie! Ik beloof dan ook weer de planken te betreden.

Dat waren voor mij de hoogtepunten van het afgelopen blok, en we zijn nog lang niet klaar. Ik eindig mijn stukje met een uitnodiging aan alle FUF’ers: kom een keer langs in Arnhem, dan maak ik een tosti voor je. Groetjes!

ZEGGENSCHAP AAN UNIVERSITEIT IS NIET GOED GEREGLD

Marcus Duijwell

Naar aanleiding van de gebeurtenissen aan de UvA kwam in de afgelopen weken de bestuursvorm van de universiteit op de agenda te staan, met name de medezeggenschap. Is het een goed idee om universiteiten zo in te richten zoals dat nu het geval is? Bestuurders worden benoemd, besluitvorming vindt plaats tussen de bestuurders en medezeggenschap is niet veel meer dan een wat luxe klankbordgroep. Veel studenten en medewerkers lijken het gevoel te hebben dat op deze manier de besluitvorming buiten hen om plaatsvindt. In dit stuk, een herpublicatie van DUB, zal Marcus Duijwell, hoogleraar Ethiek aan de Universiteit Utrecht, pleiten voor een kijk op het besturen van de universiteit waarin gremia die de leden van de universiteit vertegenwoordigen een bindende rol spelen. Deze rol kan niet worden vervangen door allerlei informele en vrijblijvende discussiebijeenkomsten, maar zou in de structuur van het universitair bestuur verankerd moeten zijn.

De vorst kan luisteren naar zijn adviseurs, maar hoeft dat niet

Door het top-down-model van benoeming van bestuurders van bovenaf worden beleidsprocessen sterk bepaald door het ambtelijk apparaat. Dat toont niet altijd begrip voor onderzoek en onderwijs. Uniforme en meestal zeer bureaucratische beleidsprocedures en maatregelen zorgen ervoor dat verschuivingen plaatsvinden van het primaire proces (onderwijs en onderzoek) naar secundaire en tertiaire processen (kwaliteitsbewaking, toezicht, evaluatie enzovoort). Deze trend is al vaak geconstateerd en veel bestuurders proberen om tegenwicht te bieden.

Steeds vaker wordt getracht om de top-down-beweging tegen te gaan door het organiseren van bottom-up-procedures. Het bestuur wil inbreng hebben van de werkvloer en wil draagvlak creëren. Op alle niveaus worden bijeenkomsten georganiseerd: overleg met docenten, studenten, inloopdagen van verschillende grootte, brainstormsessies, enzovoort. Maar dit soort bijeenkomsten hebben geen enkele structurele status. Bestuurders kunnen met de inbreng doen wat zij willen; de vorst kan luisteren naar zijn adviseurs maar hij hoeft dat niet. Hoe meer informele inbreng je vraagt, hoe meer mensen hun mening geven, des te meer mogelijkheden hebben de bestuurders om daarna te doen wat zij willen – men kan bestuurlijke keuzes immers rechtvaardigen door erop te wijzen dat iedereen gehoord is.

Vanuit de medewerkers en studenten beschouwd worden beleidsprocessen vaak als top-down ervaren. Mensen krijgen de indruk dat ze alleen maar gevraagd worden om ‘draagvlak te creëren’ voor beslissingen die al vaststaan, of dat ze alleen maar binnen zeer nauwe grenzen richting mogen geven aan beleid. Dat heeft frustratie maar ook lethargie als gevolg. Mensen voelen zich maar in zeer beperkte mate actoren die mede vormgeven aan de richting waartoe zich de universiteit ontwikkelt. Dat zorgt er

tegelijk voor dat debatten onnodig antagonistisch verlopen én dat de bedachtzame personen die men eigenlijk graag in zo’n discussie zou willen hebben niet participeren omdat ze menen dat het toch niet uitmaakt.

Universiteit is geen instituut dat ‘targets’ moet halen

Voor een universiteit is dit nog problematischer dan voor sommige andere organisaties, want de universiteit is een zeer eigenaardig instituut. Een universiteit is een levensruimte voor zeer creatieve, intellectuele en eigenwijze mensen; studenten leven er meestal wat korter, wetenschappers meestal hun hele leven. Het belangrijkste kapitaal van de universiteit is juist de creativiteit, het kritische vermogen en het eigenwijze en onvoorspelbare karakter van deze onderzoekers en studenten. De academie is geen organisatie die vooraf geformuleerde doelen realiseert; ze kan niet begrepen worden als instituut dat bepaalde ‘targets’ moet halen. Universiteiten hebben als taak dingen te denken die er nog niet gedacht zijn, de wereld anders te interpreteren dan eerder gebeurd is, technologieën uit te vinden die nog niet bestaan, nieuwe feiten bloot te leggen, enzovoort.

Juist in de afgelopen jaren werd de noodzaak van innovatie en vernieuwing keer op keer benadrukt. De interne dynamiek van de universiteit zou zo geïnstitutionaliseerd moeten worden dat het onvoorstelbare mogelijk gemaakt wordt. De universiteit goed te organiseren is van vitaal belang. Meestal levert dit op korte termijn niet veel op, maar het is de sleutel voor de toekomst. Het frustreren van de meest creatieve mensen (studenten en wetenschappers) is gevaarlijk.

In dit licht is het belangrijk dat academici zelf vorm kunnen geven aan de universiteit, natuurlijk binnen de grenzen van haar opdracht als organisatie die bepaalde relaties en verantwoordelijkheden heeft ten opzichte van de maatschappij, de overheid, en het bedrijfsleven. Dat zou echter niet de vorm van informele

“Het belangrijkste kapitaal van de universiteit is juist de creativiteit, het kritische vermogen en het eigenwijze en onvoorspelbare karakter van deze onderzoekers en studenten.”

deliberatie moeten hebben, maar de institutioneel gestructureerde vorm van ‘collegiaal bestuur’. Informele bijeenkomsten en formats kunnen collegiaal bestuur aanvullen maar niet vervangen. De visie op het bestuur zou er een moeten zijn waarin de gremia die de leden van de universiteit (op facultair en universitair niveau) vertegenwoordigen, die gremia zijn die een centrale rol vervullen in de vorming van de koers van de faculteit/universiteit.

Als de structuur van de universiteit vertegenwoordiging van hun leden in de gremia serieus zou organiseren, dan zouden de leden niet als informele adviseurs worden gezien maar als collegiale medebestuurders. Het zou dan niet in de discretionaire bevoegdheid van de bestuurders liggen om te kiezen of zij de mening van de vertegenwoordigers van de leden van de universiteit wel of niet serieus gaan nemen, maar het zou in de structuur van de universiteit zelf besloten liggen dat deze meningen een rol van betekenis spelen. Vertegenwoordiging betekent dat de representant in de politieke ruimte de rol invult van diegene die hem de opdracht tot representatie heeft gegeven; het zouden dus de leden van de universiteit zelf zijn die zichzelf besturen. De universitaire gemeenschap wordt het orgaan dat zichzelf een vorm geeft.

De universiteit heeft een openbare ruimte nodig waarin openlijk over alternatieve visies op de universiteit wordt gediscussieerd. Het gaat er niet om dat iedereen iets mag roepen maar dat deze vorm van meningsvorming ingebed is in de bindende structuur van meningsvorming in de gremia van de universiteit. Als universiteiten centrale instituties zijn bij het ontwikkelen van een open samenleving dan zou de universiteit ook de ruimte moeten zijn waarin deze open samenleving vorm krijgt.

De geschiedenis gaat zich niet herhalen

Mensen met historisch geheugen zullen zeggen: dat hadden wij al. Nog in de jaren negentig van het vorige eeuw bestond het besturen van een universiteit voor een belangrijk deel uit urenlange vergaderingen van hoogleraren die het als een aanfluiting beschouwden dat ze überhaupt met de studenten moesten praten en van studentenvertegenwoordigers die al hun energie inzetten om de gaten in het reglement te benutten om beslissingen naar hun hand te zetten. Aan Duitse universiteiten heb ik nog aan gesprekken mogen deelnemen waar hoogleraren zich als onafhankelijke staatshoofden leken te beschouwen en waar vergaderingen op diplomatieke onderhandelingen van de Europese top van regeringsleiders leken.

Dit alles zou vandaag de dag niet functioneel te zijn, want de huidige universiteit is een complex managementbedrijf geworden dat slagvaardig op uitdagingen moet reageren. Tijd is cruciaal en effectiviteit van bestuur is beslissend voor de positie van een universiteit. Vergaderingen die uit de hand lopen of impasses vanwege complexe besluitvorming kunnen desastreus zijn voor een universiteit. Maar ik ben helemaal niet bang dat door een meer bindende vorm van zeggenschap de oude structuren zouden herleven. Tussen de extremen, de debatcultuur van de jaren zeventig en de bestuurlijke setting van de huidige universiteit, ligt nog een heel spectrum van andere mogelijkheden. Het zou juist effectiever kunnen zijn als besluitvormingsprocessen in slechts enkele, maar weliswaar belangrijke gremia gestroomlijnd worden. Wetenschappers zijn vandaag de dag veel sterker getraind in managementtaken dan vroeger het geval was. Wetenschappers moeten strategisch denken, bestuurlijke expertise is dus nu al op grote schaal reeds in huis – waarom hier niet gebruik van maken door juist de combinatie van gedegen onderzoekers en ervaren bestuurders een belangrijker rol te geven in de universitaire zeggenschap?

Waar zijn we bang voor?

Het zou de kwaliteit van besluiten ten goede kunnen komen als openlijk geargumenteed moet worden over de koers van de universiteit. Als hierover ruzie wordt gemaakt, en dit in een open forum wordt uitgedragen – waarom geven wij de universiteit geen senaat? Er zijn meerdere antwoorden denkbaar.

Het zou kunnen dat wij van mening zijn dat de moderne professionele managementuniversiteit gewoon te complex is, en het geen goed idee is nog meer mensen al hun tijd aan besturen te laten besteden. Men zou zich kunnen afvragen of het wel de meest effectieve manier van besturen is als men dit in grotere gremia doet. Maar zou het er niet ook toe kunnen leiden dat men deze gremia serieuzer neemt en effectiever gaat vergaderen? Effectiviteit neemt vaak toe naarmate het debat belangrijker wordt. Dus dit kan geen tegenargument zijn.

Het zou ook kunnen zijn dat wij geen vertrouwen hebben in het succes van collegiale besluitvorming. Dat zou pas echt erg zijn. Als wetenschappers die de taak hebben creatieve en kritische mensen voor te bereiden op een centrale maatschappelijke rol en studenten die op weg zijn om zo’n rol te vervullen samen niet in staat zijn om aan een bestuur van de universiteit te werken dan zou de universiteit gewoon niet in staat zijn om haar taak te vervullen.

Ik zie dus geen reden om te denken dat het institutionaliseren van sterkere zeggenschap door vertegenwoordigers van de leden van de universiteit een slecht idee is. Deze vertegenwoordigers moeten op basis van voldoende informatie de ruimte hebben om samen over de koers van de universiteit bindende uitspraken te doen. Het is daarbij natuurlijk belangrijk dat sleutelfiguren uit de universiteit in deze gremia terecht komen.

PROFIEL

Prof. dr. Marcus Düwell is sinds 2001 professor Wijsgerige Ethiek aan de UU. Hij is onder andere de onderzoeksdirecteur van het Ethiek Instituut (UU). Zijn onderzoek richt zich met name op thema’s rondom de fundering van moraliteit, en toegepaste ethiek in relatie tot ethische theorie en politieke filosofie.

re-ent

DE MEDEZEGGENSCHAP IN EEN STROOMVERSNELLING

Guido Freriks

De faculteitsraad is één van de belangrijkste medezeggenschapsorganen voor studenten aan de Universiteit Utrecht. De raad bestaat uit 24 leden, waarvan de helft stafleden en de andere helft enthousiaste studenten. Aan één van deze studenten vroeg De Filosoof een tipje van de sluier op te lichten aangaande de bezigheden van dit invloedrijke instituut.

Als alles nog was zoals het een maandje of twee geleden was, lazen jullie hier zoals gebruikelijk een verslag over de afgelopen vergadercycli. De brainstormsessies die we organiseerden (we proberen cursusevaluatiesysteem Caracal te fiksen; dit kost tijd), de borrels die er waren (het Academieggebouw is nog steeds mooi) en de tijd waarop we de vergaderstukken te lezen kregen (te laat). Al deze gebruikelijke sleur is echter in een ander daglicht komen te staan door de situatie die ons allen grijpt: het gekrakeel op de verschillende universiteiten, en de klachten rond het ‘rendementsdenken’.

Toen men zich in Amsterdam begon te roeren, leek het eerst een heel lokaal probleem: de faculteit Geesteswetenschappen aldaar kampte met een huizenhoog tekort op de begroting, en dientengevolge had het faculteitsbestuur plannen om faculteitsbrede hervormingen door te voeren die o.a. zouden leiden tot het afschaffen van enkele kleine opleidingen, en het verhogen van de algehele werkdruk. Aangezien onze faculteit het afgelopen boekjaar zowaar financiële successen heeft geboekt, gingen wij er als faculteitsraad vanuit dat wij in eerste plaats vooral blij mochten zijn niet in eenzelfde situatie te zitten.

Het mocht echter niet duren: ineens sloeg de vlam in de pan door opeenvolgende bezettingen (of, zo je wilt, ‘toeëigeningen’) van het Bunge- en Maagdenhuis van de UvA door bezorgde studenten. Kreten om grootschalige hervorming klonken steeds luider, en binnen *no time* had ook een brede groep docenten zich onder de vlag van ‘Rethink UvA’ verzameld om het College van Bestuur te laten weten dat het menens was.

Ook wij begonnen de gevolgen van dit protest te ervaren. Vele van de gehoorde klachten bleken breder toepasbaar: verstikkende financieringsmodellen die tot gevolg een zielloos onderwijscurriculum en een moordende werkdruk hebben. Dit zijn problemen die ook in Utrecht weerklank vinden, zoals bewezen door recente activiteit van de groepen ‘De Nieuwe Universiteit Utrecht’, en ‘Rethink UU’ (resp. de studenten- en docentengroepering). De eerste van deze groepen heeft de afgelopen tijd o.a. een inspirerende serie ‘Lunchbox lectures’ georganiseerd, waarbij sprekers uit diverse hoeken van het land (en daar voorbij) de discussie rond de rol van de universiteit in de samenleving nieuw leven in probeerden te blazen. De tweede is actiever geweest op de achtergrond: vele docenten van verschillende faculteiten zijn samengekomen om een open brief aan het College van Bestuur in Utrecht te schrijven, waardoor uiteindelijk de hoop leeft een vuist te kunnen maken naar Den Haag voor een herwaardering van de universiteiten. Langzaam maar zeker wordt vooruitgang geboekt.

hink

Wat doet de faculteitsraad hierin? Een aantal leden heeft zich bij bovengenoemde groeperingen aangesloten om mee te denken en onze ervaring op het gebied van bestuurlijke besluitvorming en medezeggenschap te delen. Daarnaast hebben we intern heel veel discussie over onze rol gehad, en ons eigen functioneren. We zijn daarbij tot de conclusie gekomen dat het nog heel veel beter kan, en hebben daartoe in de richting van ons bestuur al een opzetje geleverd. Het is de afgelopen tijd verschrikkelijk druk geweest, en *nog* kunnen we er niet van spreken dat we qua studentrepresentatie recht kunnen doen aan de enorme diversiteit binnen de geesteswetenschappen. Aldus ons eigen speerpunt in deze hele discussie: meer tijd, meer inspraak, meer achterban.

4 mei - **Actuele herdenkingslezing**
'Tolerantie anno nu'
 door schrijver Robert Vuijsje

20.15 (na de dodenherdenking), Aula van het
 Academie-gebouw, Domplein 29, Utrecht
 Entree: gratis en zonder reservering toegankelijk

Tolerantie is de kern van onze nationale identiteit. Maar zijn we nog wel zo ruimdenkend in Nederland? De wijze waarop de discussie over Zwarte Piet werd gevoerd was op zijn minst ongenueanceerd. En racisme in de sport blijkt moeilijk uit te bannen: van oerwoudgeluiden tot kwetsende spreekwoorden en spandoeken in stadions. Ook op sociale media zijn beledigingen aan de orde van dag. Is dit de uitzondering of de regel? Meestal schrijven we discriminerende opvattingen toe aan anderen, maar het is veel sluipeger. Iedereen is vatbaar voor negatieve associaties die effect hebben op hoe we over de ander oordelen. Hoe kunnen we de discussie over afkomst, discriminatie, racisme en tolerantie op een goede manier bespreekbaar maken?

Meer informatie: <http://www.sg.uu.nl/programma/voorjaar-2015/tolerantie-anno-nu>

13 en 27 mei - **Lezingen over Martin Heidegger en Michel Foucault**

20:00, Boekhandel Van Pampus (podium 303),
 KNSM-laan 303, Amsterdam-Zeeburg
 Entree: € 10,00 per lezing (aanmelding via mail verplicht)

Heidegger vat het zelf niet op als 'enkeling' maar als (altijd al) in betrekkingen. Hij roept ons op niet langer vanuit onverschilligheid maar vanuit betrokkenheid in het leven te staan. Foucault stelt dat jezelf worden of ontwerpen altijd plaatsvindt binnen een 'discours', d.w.z. een krachtenveld met bijbehorende heersende opvattingen over hoe het zelf (jij) hoort te zijn. Tijdens de lezingen van filosoof Jan Flameling maak je kennis met de opvattingen van beide filosofen. Beide lezingen zijn afzonderlijk te bezoeken binnen een cursus hedendaagse levenskunst.

Meer informatie: <http://www.boekhandelvanpampus.nl/podium-303>

21 mei - **Spinoza-lezing door Ford-professor Sally Haslanger: 'Ideology and Morality'**

20:15, Agnietenkapel, Oudezijds Voorburgwal 229-231,
 Amsterdam
 Entree: vrije toegang (geen reservering vereist)

Omdat onze samenlevingen onrechtvaardig zijn, vormt ons handelen een uitstekend onderwerp voor nauwgezet moreel onderzoek en morele kritiek. Bepaalde tradities in de ideologiekritiek verzetten zich echter tegen normatief, met name moreel, engagement. Door de werking van ideologie op het gebied van ras en sekse te onderzoeken, trekt deze lezing de kritische traditie in twijfel, waarin uitsluitend wordt vertrouwd op contradictie om immanente kritiek te funderen. In deze lezing worden daarentegen alternatieve contextualistische en naturalistische varianten van sociale kritiek verkend. (De lezing wordt in het Engels gegeven). Sally Haslanger (MIT) is Spinoza-leerstoelhouder aan de UvA.

Meer informatie:
<http://www.uva.nl/over-de-uva/organisatie/faculteiten/content/faculteit-der-geesteswetenschappen/gedeel-de-content/evenementen/lezingen/2015/05/spinoza-lezing-ideology-and-morality.html>

27 mei - **Film 'Limitless' met als thema: mensverbetering: een goed idee?**

19:00, LUX, Mariënborg 38-39, Nijmegen
 Entree: studenten €7,00, anders €9,00

Zou jij hem nemen? De pil die je slimmer maakt dan alle andere mensen? In de spannende film *Limitless* (Neil Burger, 2011) verandert de sappelende schrijver Eddy Morra dankzij de drug NZT in een superslimme, dynamische en onverslaanbare zakenman. Maar hij raakt spoedig verstrikt in de griezelige consequenties van zijn transformatie. Filosoof en ethicus Hub Zwart leidt de film in. Na afloop gaan cognitiefilosoof Marc Slors en filosoof Laurens Landeweerd met elkaar in gesprek over de individuele en maatschappelijke context van *human enhancement*. Waarom zouden wij een 'verbeterde mens' willen worden?

Meer informatie: http://www.ru.nl/soeterbeeckprogramma/agenda/overzicht_op_datum/vm/film_amp_debat/2015/limitless/

Volgende editie
Perfectie

Win 50 euro!

De stelling voor deze editie is

"I have no faith in human perfectibility. I think that human exertion have no appreciable effect upon humanity. Man is now only more active - not more happy - nor more wise, than he was 6000 years ago." - Edgar Allen Poe.

Interpreteer, beargumenteer en reageer!

Inzenden kan tot 29 mei naar de.filosoof@phil.uu.nl

Verkeer je in een wijsgerige aporie of wil je andere frustraties of overpeinzingen met ons delen?

Schroom niet en laat van je horen!

KOPIJ (max. 1500w) of DE SCHREEUWHOEK (max. 400w).

Ook reacties op artikelen zijn welkom.

Inzenden kan tot 29 mei naar: de.filosoof@phil.uu.nl

